

Дневникът

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание.

Първа извънредна сесия.

XVIII заседание, вторник, 29 априлий 1914 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. д-ръ С. Иванчовъ, въ 3 ч. 15 м. слѣдъ пладне)

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: (Звъни)
Моля г. секретаря да провѣри присѣтветуиющитѣ народни прѣдставители.

Секретарь д-ръ Ф. Симеоновъ: (Прочита списъка.
Отсѣствуватъ народнитѣ прѣдставители: г. г. Иванъ Багаровъ, Костадинъ Василевъ, Александъръ Величковъ, Иванъ Гешовъ, Константинъ Досевъ, Петъръ Лисевъ, Личо Личовъ, Коста Лулчевъ, Александъръ Механджийски, Константинъ Панайотовъ, Георги Поповъ, д-ръ Еню Разпоповъ, Христо Славейковъ, Александъръ Стамболийски, Илия Стоевъ, д-ръ Никола Стойчевъ, д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ, Хашимъ бей, Никола Хитровъ и Крумъ Чапрашиковъ)

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Отъ 243 народни прѣдставители отсѣствуватъ 20. Слѣдователно, има нужния кворумъ налице.

Засѣданието се открива.

Постѣпила е молба отъ г. Коста Лулчевъ, врачански народенъ прѣдставитель, съ която иска отпускъ за днешното засѣдание, 29 априлий, понеже ималъ нужда отъ почивка. Прѣседателството му разрѣши този отпускъ.

Иска отпускъ сѣщо за днешното засѣдание народниятъ прѣдставитель г. Петъръ Лисевъ, софийски народенъ прѣдставитель. Прѣседателството разрѣши и нему този отпускъ.

Постѣпили сѣ слѣдующитѣ нови питання:

Отъ г. Коста Сидеровъ, търновски народенъ прѣдставитель, до г. министра на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве. Прѣписъ отъ това питане ще се съобщи на респективния министъръ, за да му отговори въ идущето засѣдание.

Сѣщо отъ г. Коста Сидеровъ до г. министра на войната. И съ това питане ще постѣпимъ по сѣщия начинъ.

Отъ г. Кръстю Пастуховъ, врачански народенъ прѣдставитель, до г. министра на желѣзницитѣ. И отъ това питане ще се съобщи прѣписъ на г. министра, за да му отговори въ идущето засѣдание.

Отъ страна на обединената работническа социалъ-демократическа партия, направено отъ г. Па-

стухова, врачански народенъ прѣдставитель, до г. министъръ-прѣседателя. И отъ това питане ще се съобщи прѣписъ на г. министра, за да може въ идущето засѣдание да му се отговори.

Отъ крайната лѣвица: За какво е?

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Ще ги чистемъ утрѣ, когато се отговаря.

Отъ крайната лѣвица: Съобщете поне накратко за какво сѣ.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Прѣдъ видъ на това, че днешното засѣдание е вънъ отъ днитѣ, опрѣдѣлени въ правилника, мисля, че най-добрѣ ще бѣде да пристѣпимъ къмъ прѣкжснати вчера дневенъ редъ и моля г. Григоръ Василевъ да продължи вчерашната си рѣчь.

Недѣлчо Георгиевъ: Г. прѣседателю! Отъ прѣди великденската ваканция имамъ едно питане до г. министра на вътрѣшнитѣ работи. Г. министърътъ не е отговорилъ още. Свѣдѣния ли не е събралъ още или какво?

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Тукъ сѣ всички питання, по които г. г. министритѣ сѣ заявили, че сѣ готови да отговорятъ, но вие виждате, че въведохме една малко лоша практика, за да не може бърже да се експедира тѣзи питання, защото въ едно засѣдание можемъ да ликвидираме само съ едно питане — г. г. народнитѣ прѣдставители развиватъ своитѣ питання въ повече врѣме, отколкото се прѣдвижда въ правилника, а и г. г. министритѣ отговарятъ още по-надълго, отколкото говори запитвачътъ, та по този начинъ се набраха много питання. Азъ мисля, че вървимъ по кривъ пътъ, но въ всѣки случай засега нѣма какъ да се измѣни тази практика.

Н. Харлаковъ: Моля, искамъ думата по тоя въпросъ.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Какво имате да кажете?

Н. Харлаковъ: Понеже, споредъ правилника, министритѣ сж длѣжни непрѣмѣнно да отговарятъ на питаніята най-късно въ слѣдующето засѣдание, а има питанія, на които по мѣсецъ, мѣсецъ и половина не могатъ да отговорятъ, най-хубаво е за закъснѣлитѣ питанія да се назначи единъ день, въ който да се ликвидира сж тѣхъ.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Това е една добра идея. Идущия четвъртъкъ, понеже има много малко интерпелации, можемъ да туримъ питаніята, за да се свърши сж тѣхъ. Прѣседателството взема бѣлѣжка отъ това.

Н. Цановъ: Въ всѣки случай, всѣки день трѣбва да се изпълнява правилникътъ.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Съобщавамъ на народното прѣдставителство, че е поставилъ отъ Министерството на финанситѣ законопроектъ за бюджета на държавата за 1914 г. заедно сж бюджетопроекта за приходитѣ на царството за сжщата година. Законопроектътъ е раздаденъ на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще се тури тоже на дневенъ редъ.

Г. Григоръ Василевъ! Продължете рѣчта си.

Г. Василевъ: (Отъ трибуната) Г-да! Понеже вчера отъ дѣсницата имаше нѣкои възражения и се изказваше недовѣрие въ моитѣ думи по отношение инструкцията отъ главната квартира къмъ третѣ армии, да бждатъ готови за отстъпление, азъ съмъ длѣженъ да ви посоча, че разполагамъ сж прѣписъ, завѣренъ отъ общата главна квартира подъ № 429, издаденъ на 8 октомврий 1912 г. въ Стара-Загора: лично-повѣрително до командующитѣ армитѣ. Въ тая инструкция, отправена до третѣ армии, главната квартира ги прѣдупрѣждава, че идатъ или се прѣдполага да идатъ срѣщу тѣхъ голѣми турски сили откъмъ Димотика и Кърджали, и по този начинъ възможно е да ги отхвърлятъ на изтокъ, да ги отрѣжатъ отъ базата имъ и да ги унищожатъ. Даватъ се подробно упътвания за отстъплението. Така: (Чете)

„VIII-та Тунджанска дивизия да отстъпва по дѣсния брѣгъ на Марица постепено, като се постарас да задържи, колкото е възможно по-дълго врѣме, противника по височинитѣ на с. Яджелий.

„Двѣтѣ бригади отъ IX-та Плѣвенска дивизия да отстъпятъ по лѣвия брѣгъ на р. Марица по направление на Търново-Сейменъ, а останалата бригада отъ сжщата дивизия и бригадата отъ III-та Балканска дивизия да отстъпятъ по направление на Соуджакъ, Каваклий, Явузъ-дере, като се задържатъ упорно и като дадатъ възможност на първата армия да отстъпи къмъ Къзълъ-агачъ.

„Хасковскиятъ отредъ да отстъпва къмъ Калджику и да отбранява тази прѣправа. При настѣпване срѣщу него на значителни сили той не трѣбва да влиза въ упоренъ бой, а да дѣйствува демонстративно.

„Цѣлѣта на повѣрената Ви армия въ такъвъ случай ще бжде да отбранява търновосейменската укрѣпена позиция, за да осигури дѣсния флангъ и тила на дѣйствующата армия“. — Подписали: Фичевъ и Нерѣзовъ.

Азъ съмъ длѣженъ още да прибавя къмъ тая инструкция, че днесъ получихъ автентични документи, какво свѣдѣніята до главната квартира за турската армия, настѣпваща противъ нашата южна граница въ посока къмъ Димотика и Кърджали, не сж отъ нашия берлински воененъ аташе. Не само това. Нашиятъ берлински воененъ аташе, не еднократно, а

десетки пѣти, с прѣдупрѣждавалъ и обяснявалъ на нашата главна квартира, какво такава армия не съществува; напротивъ, главнитѣ турски сили сж концентрирани на югоизтокъ отъ Одринъ на нѣколко прѣходи. Тѣй щото, ако снощи азъ казахъ, че по берлински свѣдѣнія генералъ Фичевъ дава инструкцията за отстъпление, заповѣди за окопаване, за спаране и спѣване на военнитѣ дѣйствия, то тѣзи берлински свѣдѣнія не само не сж български, а напротивъ, тѣ сж противъ нашия воененъ аташе въ Берлинъ. И едно странно нѣщо, което анкетата ще трѣбва да установи — азъ трѣбва да ви заявя, че четохъ тѣзи телеграми днесъ въ тѣхнитѣ черновики — е, че ще излѣзе наявѣ позорниятъ фактъ, какво ръководителътъ на армията се вслушва въ свѣдѣнія, сж които го подвеждатъ, и не се съобразява сж свѣдѣніята, които му дава неговиятъ подчиненъ и въ които изрично му казва, че се стремятъ да го подвеждатъ по тоя начинъ.

Едно подобно нѣщо има сж одринската крѣпостъ; може-би, нататѣкъ азъ ще се върна върху този въпросъ. Главната квартира получава свѣдѣнія отъ грѣцки източникъ — единъ екземпляръ отъ които азъ съмъ прѣвеждалъ лично отъ нѣмски езикъ — въ които свѣдѣнія...

Н. Панайдовъ: Нѣма значение това.

Г. Василевъ: Има голѣмо значение, ако имате търпѣние да ме изслушате. Оставете ме свободенъ да говоря. Азъ нѣма да питамъ Васъ, има ли или нѣма значение.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля Ви се, г. Василевъ! Нѣма да питате никого. Малко врѣме Ви остава — имайте това прѣдъ видъ.

Г. Василевъ: Остава ми частъ и половина. Вземете мѣрки да не ме прѣсичатъ, защото тогава ще искамъ да говоря два часа и половина.

Отъ дѣсницата: А-а-а!

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля ви се, г-да, недѣйте прѣсича оратора.

Г. Василевъ: Свѣдѣніята за Одринъ, за одринската крѣпостъ, дадени отъ грѣцки източникъ, главната квартира противопоставя на свѣдѣніята, сж които разполага българскиятъ генераленъ щабъ и които свѣдѣнія впоследствие се оправдаха. И слѣдъ като щабътъ на II армия прѣдставя плана за атаката на Одринъ, съобразно сж всички свѣдѣнія, сж които разполагаха нашиятъ щабъ и знатоци на тая крѣпостъ, главната квартира, недовѣрлявайки на собствениѣ си свѣдѣнія, изпраща тои екземпляръ отъ грѣцка страна, за да иска измѣнение на плановѣтѣ, назначава комисия отъ генералитѣ Цѣновъ, Вазовъ и Янковъ, отъ които нито единъ нѣмаше каберъ отъ одринската крѣпостъ, и ги натоварва да разискватъ този въпросъ, по който нищо не знаятъ, само и само да може да се достигне друго рѣшение отъ това, което бѣше рѣшение на щаба на II армия.

Д-ръ Б. Вазовъ: (Възразява нѣщо)

Г. Василевъ: Бждете спокоенъ, г. Вазовъ. Тамъ, дѣто Вашиятъ братъ има нѣкаква заслуга, азъ ще я призная.

Д-ръ Б. Вазовъ: Нека каже г. министърътъ, дали нищо не сж знаели.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: (Звънъ)

Г. Василевъ: Г. министърът не може да ме опровергае. Той ще отговори на свой редъ.

Х. Бояджиевъ: Такъвъ капацитетъ, като г. Василева, кой ще опровергае?

Г. Василевъ: Свѣдѣнията отъ гръцки източникъ бѣха, че фортчетъ сж бетонирани, а тѣ не бѣха бетонирани, че има фугаси, а такива нѣмаше, и още триста залъгалки, които, естествено, бѣха направени, за да се биятъ българитѣ около Одринъ цѣли десетъ мѣсеца, да не атакуютъ веднага крѣпостта, и гръцитѣ да могатъ да си осигурятъ Македония. И на тая вѣдица генералъ Фичевъ се залови. Така ни играха гръцитѣ и на Чаталджа, по сѣкия начинъ играха и Данева въ Лондонъ.

И. Ангеловъ: Значи, споредъ Васъ, трѣбваше Одринъ по-рано да се атакува.

Прѣдседателствуещъ д-ръ С. Ивановъ: (Звъни) Моля ви, г. Ангеловъ, не прѣкъсвайте.

Г. Василевъ: Азъ идвамъ, г-да, до голѣмото сражение, който въпросъ парламентарната анкета ще трѣбва да изслѣдва. Азъ вече посочихъ нѣщо по това. Твърдѣ късно главната квартира се съгласява съ Радка Димитриевъ да му позволи настѣпление. Три дена се изминаватъ въ безполезно спирание на нашата армия, приготвена за бой, изпратена вече на бой, и въ сѣщото врѣме ѝ се прѣчи да развие своитѣ сили, да изпълни своята задача. Това сж 11, 12 и 13 октомврий. По-нататѣкъ главната квартира отстъпва, както винаги въ такива случаи; настѣплението продължава. При голѣмото сражение Радко Димитриевъ настоява, първата армия да усилн ходи си, да влѣзе по-скоро въ бой, да завие съ своето рамо и да прѣсѣче пътя на отстъпващитѣ турски войски, които отъ 18 октомврий започватъ да отстъпватъ. И азъ дохождамъ до рѣшителния пунктъ. Вече IV-та дивизия, безъ никаква покана, по инициативата на нейния дивизионеръ, г. генералъ Бояджиевъ, пробива турския центъръ и по този начинъ спасява положението на III-та армия. Въ самата книга на Махмудъ Мухтаръ-паша ясно е казано, че V дивизия е отстъпила, а IV дивизия го е разбила и е докарала поражението на турцитѣ.

Н. Атанасовъ: На 17-й — пише въ брошурката.

Г. Василевъ: На 18-й въпросътъ е свършенъ, затуй говоря за 18-й. Именно на 18-й октомврий Радко Димитриевъ, въ съгласие съ Кутинчевъ, се отправя къмъ главната квартира и иска позволение, I-та армия да настѣпи, на което главната квартира му отговаря: „Да се отправитъ моментално въ селото си, взема ти се I армия, нѣма да настѣпвашъ, а ще се окопаешъ“. И това продължава на 19-й, когато V дивизия още води бой, това продължава на 20-й, когато III армия води бой, това продължава на 21-й. На 21-й главната квартира отново повтаря своята заповѣдъ: българската армия да спре, да стои, за да могатъ турцитѣ да се измѣкнатъ. Едва на 22-й г. Фичевъ и главната квартира се съгласяватъ да позволятъ напредѣка на българската войска. И трѣбва да признаемъ, задачата на българската армия при главнитѣ сражения не е достатѣчно изпълнена, не затова, че тя нѣмаше героизмъ, не защото нѣмаше войници и непосредствени началници, а защото я командуваше една главна квартира страхлива, една главна квартира негодна, една главна квартира отъ любимци и протекжета.

Х. Бояджиевъ: Че кой да знае да имъ постави генералъ Ивановъ!

Г. Василевъ: Азъ не говоря за генералъ Иванова. Азъ говоря за генералъ Радко Димитриевъ при главното сражение, и нѣма защо по всѣки поводъ да изливате дребната си злоба. Вждете почтени къмъ хора, които отжествуватъ.

Х. Бояджиевъ: Съ неговата мисль и отъ негово име говорите.

И. Ангеловъ: (Къмъ г. Г. Василевъ) Изглежда, че ти си най-голѣмиятъ любимецъ на тия военни.

Г. Василевъ: Азъ съжалявамъ, че болшинството прави такива възражения, . . .

И. Ангеловъ: Фактътъ, че поддържашъ, какво трѣбвало по-рано да се атакува Одринъ, показва колко си воененъ.

Г. Василевъ: . . . или по-право, стамболовиститѣ отъ болшинството, както искаше да каже г. Радославовъ; и то е свършено вѣрно.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Не съмъ казалъ такова нѣщо.

Г. Василевъ: Но какво има за изслѣждане отъ една парламентарна анкета при този голѣмъ бой? Ние сме длѣжни да проверимъ документитѣ; ние трѣбва да установимъ, по чия вина голѣмото сражение при Бунаръ-Хисаръ—Люле-Бургазъ не се свърши отъ военна гледна точка достатѣчно добръ за България: турцитѣ отстъпиха, но тѣ можеха да бѣдатъ плѣнени, можеше да нѣма Чаталджа, можеше да нѣма атаката на Одринъ, можеше да нѣма войната въ Македония. Това е свършено вѣрно, и не може българскиятъ парламентъ, който прави анкета на войната, да изпусне изъ прѣдъ видъ голѣмия бой, вжзела на всички по-нататѣшни военни дѣйствия, причината, може-би, на всички по-нататѣшни нещастия. Това ние трѣбва да разберемъ. Вѣщитѣ лица и документитѣ ще установятъ това, и вие тогава ще видите, че, дѣйствително, българската главна квартира е била свѣтѣмъ неспособна за задачата, която е имало да извърши. И въ това отношение косвено, но твърдѣ силно стои отговорността на правителството, което не е имало куража или не е опѣнявало хората, съ които е искало да си послужи, съ които е искало да дѣйствува.

Азъ нѣма да говоря по-нататѣкъ за прѣдложението на Камилъ-паша. Това е вече политическата страна на въпроса. Азъ тамъ нѣма да се впускамъ, но идвамъ на Чаталджа. Чаталджанското сражение бѣше ли необходимо? Може-би отъ военна гледна точка, слѣдъ бунархисарското сражение, да бѣше необходимо, но отъ политическа гледна точка, дали то бѣше необходимо? Не вѣрвамъ. Най-послѣ то бѣше рѣшено, и всичко бѣше готово за влизане въ Цариградъ. То бѣ възложено на главната квартира. Какво стана въ сжщностъ? На Чаталджа пристига генералъ Савовъ съ свой шабъ, трима офицери — Нерѣзовъ и Найденовъ. Тѣ обсъждатъ въпроса съ Радка Димитриевъ. Радко Димитриевъ прѣдоставя на генералъ Савова да поеме фактически командата на двѣтѣ армии, а самъ той да бѣде освободенъ, за да отиде къмъ III-та армия отъ непосредствена близость да ръководи дѣйствиетата ѝ на Чаталджа. Генералъ Савовъ се намѣква. Единъ човѣкъ, който иска да бѣде помощникъ-главнокомандующъ, който за пръвъ пътъ става командующъ — защото до Люле-Бургазъ той нѣмаше никакво ръководство — избѣгва задачата, която му се налага по елементарна необходимостъ. Той трѣбваше да, направи това. Има двѣ армии прѣдъ себе си, има свой шабъ хора готови да вър-

вятъ, планът свършенъ, нѣма, освѣнъ да остане на мѣстото; а, вмѣсто това, той остави другитѣ, взема трѣна и трѣгва за Лозенградъ. Гръшката на Чаталджа е по-нататѣкъ въ генерала Сарафовъ.

Министъръ д-ръ П. Динчевъ: Въ генералъ Савовъ ли?

Г. Василевъ: Азъ не зная, г. Динчевъ, да-ли сте изучавали всички документи по войната. Бихъ билъ много любопитенъ да Ви изслушамъ.

Генералъ Сарафовъ всрѣдъ боя дава единъ невѣренъ докладъ. Той телеграфира, че нѣма сили на разположение, а въ сжщностъ той, като дивизионеръ, е разполагалъ съ около 25 дружини небухната здрава войска. Той иска помощъ отъ V-та дивизия на генералъ Христовъ, и започва се полемика между двамата генерали, Христовъ и Сарафовъ. Генералъ Христовъ казва: „Азъ не давамъ войска, защото генералъ Сарафовъ има войска; не е вѣрно това, което казва той“; генералъ Сарафовъ пъкъ казва: „Азъ съмъ въ едно положение на невъзможностъ да продължавамъ по-нататѣкъ, искамъ помощъ“. Въ това трагично положение започва се кавга между двамата дивизионери; дѣйствието на Чаталджа, при неуспѣха, поради липсата на достатъчно артилерия, вслѣдствие холерата, и при тѣзи донесения на двамата генерали, трѣбваше да се прѣустановятъ. Успѣхътъ бѣ на страната на турцитѣ. Ние можемъ да разправяме, че не сме разгромени; то е вѣрно, че турцитѣ не можеха да минатъ нашитѣ позиции и това е вѣрно; обаче, ние не постигнахме цѣльта, който поставихме на армията. Тамъ почва грѣшката на правителството. Правителството не искаше да прѣговаря за миръ, а прѣговаряше само за примирие. Друга сжщо голѣма грѣшка, по която г. Даневъ трѣбва да ни освѣтли, е, че нашитѣ делегати по прѣговоритѣ бѣха свършено меки. Азъ съмъ чувалъ това, трѣбва да чуемъ по-нататѣкъ г. Даневъ да ни каже, вѣрно ли е, че генералъ Савовъ е прѣлагалъ да подпишемъ примирие на всѣка цѣна, даже безъ позволение за прѣминаване тренове прѣзъ Одринъ за продоволствие на войската, а г. Даневъ е искалъ да се вмѣкне това условие, защото не е смѣялъ да поеме отговорността за този протоколъ за примирие. Това е тѣхна работа, тамъ азъ не съмъ сигуренъ. Обаче сигурно грѣшката на г. Данева е, дѣто прѣнесе тия прѣговори отъ Чаталджа въ Лондонъ, и то да се започнатъ 10 дена слѣдъ подписване на примирieto — а тѣ фактически почнаха, както г. Даневъ знае, 18 дена слѣдъ подписване на примирieto: прѣговоритѣ почнаха на 3 декемврий, а примирieto бѣше свършено на 20 ноемврий. Е добръ, вие имате цѣла армия, изпратена на Чаталджа, съ изключение на малка частъ, оставена около Одринъ, вие имате холера, вие имате изтощение, вие имате грамадни жертви. При това положение, какъ смѣете вие, когато имате на срѣща си турци, хора способни въ политиката, хора, които знаятъ да прогледатъ, хора, които си разбиратъ интереситѣ и отъ петъ вѣка насамъ живѣятъ за смѣтка на своята дипломация, а не за смѣтка на своитѣ собствени сили, да прѣнасятъ прѣговоритѣ на хиляди километри, за да може съ течение на мѣсеци да прѣговарятъ и да нѣмате никакви изгледи да свършите съ тия прѣговори.

Още повече, г. Даневъ на Чаталджа се показва повече коректенъ къмъ гърцитѣ и твърдѣ лошъ българинъ, най-малко, твърдѣ непрѣдвидливъ, защото той нѣмаше защо непрѣмѣнно да държи смѣтка за всѣки капризъ на гърцитѣ, за всѣки капризъ, бихъ казалъ, на сюзницитѣ. Сюзнѣтъ си е сюзъ, по то не значи принасяне България въ жертва на една комбинация, която е врѣмenna, и въ много отношения противоеестествена, която е

сюзъ за ограбване на територия, а не сюзъ за автономия на Македония, което бѣше искреното желание на нашия народъ.

Х. Бояджиевъ: Г. Малиновъ друго говорѣше.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля, моля! Единъжъ завинаги спрете съ тия прѣжжвания.

Г. Василевъ: Тукъ му е мѣстото да кажа нѣколко думи по така наречения одрински въпросъ. Азъ почвамъ съ тая инструкция, обаче слѣдъ инструкцията на шаба дойде изрична заповѣдъ съ забѣлѣжка, да се изпълни буквално, и тая заповѣдъ искаше отстъпление на българскитѣ войски къмъ българска територия. На това всички до единъ се противопоставятъ, и шабътъ на II армия, и офицеритѣ отъ бригадитѣ и дивизитѣ; всички оцѣниха тая заповѣдъ, като една безумна заповѣдъ. И слѣдъ дълги борби, които продължиха три дена, генералъ Фичевъ се съгласява, най-сетѣ, да телеграфира: „Понеже охранението на нашия дѣсентъ флангъ е отъ компетентностъ и въ тежестъ на вашата II армия, дава ви се инициатива да го пазите, както намѣрите за добръ“. Започнаха разтакания на бригадитѣ отъ лѣвия бръгъ на Марица къмъ дѣсниа, отъ Кадж-кьой къмъ Корашли, Юнушче и т. н. Всичко това внасяше едно закѣснение, всичко това разколѣбаваше духа на войницитѣ. Азъ при- тежавамъ много телеграми, въ които се казва на главната квартира: недѣйте постѣпва по тоя начинъ, защото вие просто убивате ентузиазма на войската, на народа. На 9 октомврий стана сражението при Юрушъ. То бѣше толкова славно, колкото онова при Селиолю. На 10 октомврий падащото на Одринъ бѣше възможно, на 11 октомврий — сжщо. И това не е фраза: въ моитѣ документи — ако нѣкой се съмнѣва, ще ги прочете — стои, че самата комисия, изпратена въ ноемврий или декемврий, констатира, че Одринъ е могълъ да падне въ началото на войната.

И. Ангеловъ: Това е вѣрно.

Г. Василевъ: Г. Ангеловъ е толкова добъръ да не откаже истината.

И. Ангеловъ: Цѣлата одринска войска е била къмъ с. Петра, ама ако знаехме.

Г. Василевъ: Не само това е вѣрно. Вие бихте казали, че всичко е вѣрно, ако знаехте документитѣ, съ които азъ разполагамъ.

Но, г-да, този въпросъ е свършенъ. Одринъ не падна едновременно съ Лозенградъ, а това можеше да стане, защото източнитѣ турски войски бѣгаха въ паника къмъ Одринъ, западнитѣ сжщо бѣгаха, отъ сѣверъ бѣха разбити при Кайпа — турската армия бѣше разбита на три мѣста. Азъ имамъ случай да гледамъ дневника на единъ интелигентенъ грѣкъ отъ Одринъ, свършилъ нѣколко класа, въ който дневникъ на едно мѣсто той бѣлѣжи: „Чудни сж тѣзи българи и тѣхната тактика: набиятъ ни, и слѣдъ това се оттеглятъ, а ние все ги чакаме въ Одринъ“. Този дневникъ, писанъ съ моливъ, бѣше заловенъ при боеветѣ; има стотина страници, пише за цѣлата война и е твърдѣ интересенъ. Въ шаба има единъ прѣводъ отъ него.

Е добръ, това се свърши, идва примирieto, започватъ се прѣговоритѣ за миръ, прѣжжватъ се и на 21 януарий военнитѣ дѣйствия се подновяватъ. Одринскитѣ въпросъ остава неразрѣшенъ, въ Македония, въ течение на мѣсеци, сърби и гърци се окопаватъ, нашата войска при Одринъ стои въ бездѣйствие, а отъ 21 януарий тя ежедневно дава

жертви. Щабът на II армия винаги настоява за атака. Прѣз мѣсецитѣ януарий, февруарий и мартъ главната квартира винаги е отказвала тая атака. Въ м. януарий стана прочутиятъ съвѣтъ на Черменъ между държавния глава, нѣколко души министри — сигурно тамъ е билъ и г. Гешовъ — и нѣколко генерали. Генералъ Радко Димитриевъ поддържаше, че Одринъ не може да се атакува, доколкото той знае положението, но направи резерва, че той може криво и недостатъчно да е осведоменъ, и трѣбва да се пита II армия. Азъ дължа да подчертая, че въ тоя съвѣтъ главната квартира на България не даде свое мнѣние, а доколкото даде мнѣние, то бѣше да внесе единъ смутъ и страхъ у министритѣ и присѣтствующитѣ.

Д. Кьорчевъ: Има писменъ протоколъ.

Г. Василевъ: И той говори това.

Д. Кьорчевъ: Не говори това.

Г. Василевъ: Азъ имамъ свидѣтелството на министри и генерали по тоя съвѣтъ. Азъ нѣмамъ тоя протоколъ.

Д. Кьорчевъ: Той е отъ всички генерали.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля Ви се, г. Кьорчевъ, на реда си ще отговорите.

Г. Василевъ: Е добръ, въ мѣсецитѣ януарий и февруарий щабътъ на II армия настоява за атака. Главната квартира казва: „Атака не може да стане“. И, г-да, има една телеграма, която азъ не мога да не прочета. Завързва се споръ между главната квартира и между щаба на II армия, какво е състоянието на войскитѣ около Одринъ, и да-ли Одринъ може да бѣде атакуванъ. На единъ въпросъ при възобновяване на дѣйствието, щабътъ на II армия отговори, че състоянието на войскитѣ е добро, въ всѣкой случай, надминава това, което е у турцитѣ, че атаката на Одринъ може да стане, когато главната квартира пожелае, и че тя ще свърши за два дена.

И. Ангеловъ: Коя дата?

Г. Василевъ: Къмъ 21 януарий. Ще ви дамъ на разположение дѣлото. — Важното е — и сега ще видите това още единъ пътъ — че на 6 февруарий, независимо отъ щаба на втората армия, главната квартира телеграфира: (Чете) „6 февруарий 1913 г. въ 4 ч. 20 м. в. До командующия П-та армия въ Мустафа-Паша. Споредъ свѣдѣния отъ положителни източници, които имамъ за духа на хората отъ южния секторъ, особено на тия отъ източния, о твърдѣ много упадналъ, заради това, прѣди да се рѣшите на каквито и да било настѣпателни операции и вземете най-енергични мѣрки да се провѣри това състояние на духа на частитѣ и се поправи, като между много други срѣдства, които ще трѣбва да се упражнятъ за случая, не ще бѣде безъ тази, ако на войницитѣ се оповѣсти, че държавата се е загрижила за прѣхраната на домашнитѣ имъ и за набавянето на добитѣка, който имъ е билъ отнетъ или унищоженъ прѣди войната. Нѣщо повече, на сѣмействата на загиналитѣ въ тая война държавата прѣдлага да раздаде даромъ земя отъ завоювания неприятелски край“. (Смѣхъ между прѣдставителитѣ въ лѣвия центъръ)

К. Сидеровъ: Кой е подписалъ?

Г. Василевъ: „Подписалъ помощникъ-главнокомандующъ, генералъ-лейтенантъ Савовъ“. Ето отъ

говорътъ на щаба на II армия: (Чете) „7 февруарий 1913 г. 1 ч. прѣди пладне, Мустафа-Паша. Димотика, помощнику-главнокомандующия. 2810. Духътъ на войницитѣ не е такъвъ, какъвто бѣше по-рано, и това е твърдѣ понятно. Прѣди примирieto ние напредвахме съ цѣль да стѣснимъ разположението на противника и да доведемъ работата до окончателно разрѣшението въпроса на Одринъ чрезъ атака. Съ това наше напредване ние се доближихме твърдѣ близо до фортовия поясъ, дѣто ни и завари примирieto. Съ възобновяването на военнитѣ дѣйствия, ние продължаваме да стоимъ подъ огъня, безъ сами да напасяме поражение на противника. Това положение не може да бѣде ободряюще духа. Линията, която заемаме, е доста дълга и много части стоятъ по цѣли недѣли безъ смѣна на позициитѣ. За да се колко-годи улесни това положение, азъ притеглихъ и бригадата отъ III дивизия по на сѣверъ и я вкарахъ въ линията, за да може да се даде възможностъ да смѣняваме войскитѣ, които се изтощаватъ. Напоследъкъ и голѣмитѣ студове и вѣтрове не бѣха въ полза на духа. Всички очакваха, че съ възобновяването на военнитѣ дѣйствия, ние ще почнемъ активностъ, съ което да завършимъ въпроса съ крѣпостъта, и сто повече отъ двѣ седмици ние стоимъ и чакаме противника да ни нападне. Всичко това взето въ купъ дѣйствува умаломощающе на войскитѣ и на началствующитѣ лица. Службата около крѣпостъта до идването на бригадата отъ III дивизия падаше много тежко въ източния секторъ. Тя и сега не е лека, но все може да се прави смѣняване. На южния секторъ имаме отъ 4-тѣ полка 3 въ първа линия и 1 въ резервъ. Наистина, че полковетѣ въ първата линия не сж цѣли въ бойна частъ, но и тѣзи части, които не сж въ бойна частъ, се намиратъ постоянно въ тревожно състояние. Нѣма положение по-сѣкрушающе духа отъ това. Една енергична дѣятелностъ само ще поправи всичко. Не сж опасни загубитѣ, но тѣ сѣкрушаватъ духа, когато се даватъ въ бездѣйствию, защото не се оправдаватъ съ никакви успѣхи. Като къмъ всичко се добави и недостатъчността въ всѣко отношение на началническия персоналъ. Ние не можемъ да искаме духътъ да стои постоянно на една висота. Той ще пада и колкото повече чакаме, толкова повече. Не сж нѣкакви материялни облаги, като грижитѣ за сѣмействата и бждѣщитѣ награди, които влияятъ на духа, тѣхното влияние е най-слабото, а причинитѣ сж отъ духовно естество“. Обаче, главната квартира е обидена отъ напомняването, че българската армия нѣма нужда отъ облаги, отъ обѣщания за пари или земя, за да се бие, тя е много щекотлива и много раздразнителна, именно, по тоя въпросъ за облаги, и на другия денъ се получава отговоръ на тая телеграма: (Чете) „7 февруарий 1913 г. 1 ч. в. Командующия II армия Мустафа-Паша. 3413. По поводъ изложението въ телеграмата Ви, считамъ за наложително да Ви съобща, че това е, може-би, единствениятъ примѣръ въ историята на войнитѣ, дѣто подчиненитѣ инстанции искатъ да налагатъ своя образъ на схващанията за пачина на воденето на операциитѣ на цѣлия театръ, безъ да бждатъ отговорни за тѣхъ. Никой не е давалъ директива на II армия да стѣснява линията на обложението, защото никогъ въ основитѣ на утвърдения планъ за операциитѣ на първата кампания не е влизала атаката на Одринъ като обектъ. Какво ново ще внесе по тоя въпросъ сега втората кампания, това е рано още да се каже, защото рѣшението му зависи отъ много важни данни, които общата стратегическа обстановка ще разясни. Причинитѣ за упадѣка на духа тукъ добръ сж известни, не е важно това, а е важно констатирането му и да се взематъ мѣрки за възстановяването му, колкото е възможно. Всѣка частна армия знае своитѣ нужди,

а щаботъ на дѣйствующата армия — на всичкитѣ армии, и затова той трѣбва да промишлява за удовлетворението имъ, споредъ нуждитѣ на цѣлния театъръ“. Отговорътъ отъ щаба на втората армия е пълненъ: (Чете) „Вижда се, че телеграмата ми № 3.413 е взета като реагиране противъ разпорежданията. Тя има за цѣль да освѣтли положението, а не да го затъмни. Азъ не бихъ изпълнилъ дълга си, ако не донесѣхъ за причинитѣ, които, по моето схващане, влияятъ на духа на войницитѣ, иначе азъ трѣбваше да откажа факта, ако се ръководѣхъ отъ егоизмъ и други побуждения. Нужнитѣ мѣрки за повдигане духа сж взети веднага, щомъ се констатира извѣстно ослабление. Това, което е възможно да се поправи, поправя се, но има нѣща непоправими, като, напр., полковетѣ отъ XI-та дивизия...“ „Азъ считамъ себе си въ право, прѣдъ видъ належащата нужда, да разрѣша въпроса за тази бригада така, и ако това мое разпореждане не се одобрява, моля изрична заповѣдъ да извади бригадата отъ линиата и я поставя тамъ, дѣто ми бѣде указано. Считамъ още за длъжностъ да доложя, че тази бригада дойде тукъ съ не особено високъ духъ, а, напротивъ, съ духъ много отпадналъ и безъ всѣка вѣра въ себе си. Трѣбваше да се взематъ мѣрки да ѝ се всели увѣреностъ въ себе си. Участието ѝ въ една вилазка на противника доста я ободри. Като лице, отговорно за повѣрената ми армия, азъ се считамъ за длъженъ да дамъ всички разяснения нужни за висшата инстанция върху положението на армията и ги давамъ съ пълна откровеностъ, като мисля, че азъ трѣбва да бѣда единствениятъ и правъ източникъ за всички свѣдѣния, касаещи се до армията. Азъ считамъ, че съмъ длъженъ въ такива случаи и да изкажа извѣстни схващания за причинитѣ, които указватъ влияние на дѣятелността и духа на войскитѣ. Отъ такива чувства е телеграмата ми № 3.413, отъ такива е и настоящата. Далечъ отъ менъ е мисълта да искамъ да наложа своето схващане на нѣщата на висшето началство. По втория въпросъ, който се засѣга въ телеграмата относително стѣсняването и блокадната линия, то той не е новъ и не е неизвѣстенъ на щаба на дѣйствующата армия, и ако това не бѣше така, то никакво бомбардиране не можеше да се прѣдприеме още на 8 ноемврий, прѣди примирието, и никакво бомбардиране не можеше да се извършва и сега съ възобновяването на военнитѣ дѣйствия по изричната заповѣдъ отъ щаба на дѣйствующата армия“.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Всичко това вѣрно ли е?

Г. Василевъ: Това сж точни прѣписи отъ официални телеграми.

И. Ангеловъ: Г. Григоръ Василевъ! Нито щаботъ на армията, нито главната квартира знаеха духа на армията, която бѣше при Одринъ, защото нито отъ главната квартира имаше човѣкъ тамъ, нито генералъ Ивановъ обикаляше войскитѣ.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: (Звъни)

Г. Василевъ: Азъ съмъ, г. Ангеловъ, за една най-тщателна анкета на II-та армия и, прѣди всичко, на генералъ Иванова. Г. военниятъ министъръ прави една анкета, азъ съмъ готовъ да поддържамъ неговата и вашата, но азъ ви моля да бждемъ еднакво строги къмъ всички, начиная съ генералъ Иванова.

И. Ангеловъ: Ни единъ пътъ не дойде да ни обиколи.

Г. Василевъ: Прочее, м. февруарий прѣминава въ кавга, да-ли II армия може да атакува или не. Въ

края на м. февруарий генералъ Савовъ отива при генералъ Киркова на южния секторъ. До неговото отиване генералъ Кирковъ е за атаката на Одринъ, а слѣдъ неговото отиване е противъ. По-нататѣкъ генералъ Савовъ вика въ Димотика генералъ Вазова, който бѣше винаги съгласенъ съ щаба на II армия за атаката; генералъ Вазовъ, слѣдъ срѣщата си съ генералъ Савова, се връща отъ Димотика разочарованъ и угнетенъ. Въ началото на м. мартъ генералъ Савовъ идва въ Ортакчи при генералъ Ивановъ и казва: „Атаката е невъзможна, никой нѣма да ѝ я разрѣши; азъ мисля за Васъ Николай Ивановичъ, не мисля за себе си“. Обаче отъ София правителството иска отъ главната квартира нѣкакви успѣхи, тъй като слѣдъ продължаването на прѣговоритѣ цѣль мѣсець, въ Европа започватъ да не вѣрватъ въ българската военна сила. Тогава генералъ Савовъ по една необходимостъ се рѣшава да разрѣши атаката на прѣднитѣ позиции на Одринъ, да се вземе „Маслака“, „Демиръ-капу“, ...

И. Ангеловъ: И „Бааларъ-съртъ“.

Г. Василевъ: ... и „Бааларъ-съртъ“, и дойде генералъ Савовъ, че се дава заповѣдъ за атака на прѣднитѣ позиции. На 10 мартъ тая заповѣдъ се прѣдава на цѣлата армия около Одринъ. На 11-й резултатътъ е: започване на настѣпленieto. На 12-й въ 9 ч. сутринята всичко е свършено, взети сж прѣднитѣ позиции, взети сж въ пълнъ топове, картечници и 800 души плѣнници. Е добръ, азъ искамъ да се изслѣдва, азъ искамъ да се отговори, възможно ли е главната квартира на България, слѣдъ като на 12 мартъ получава свѣдѣния, че прѣднитѣ позиции сж паднали сутринята и като чува въ Димотика, че се атакува Одринъ, да мълчи, да не отговаря 30 часа, и най-послѣ да съобщи: „Плѣнете Шукри-паша“. Генералъ Савовъ, въ продължение на 30 часа стои въ Димотика, той слуша бомбардировката, слуша атаката, слуша всичко, но не казва нито „вървете“, нито „стойте“.

Н. Комановъ: Защото имаше вътрѣ 70 души нѣмски офицери.

Г. Василевъ: Той казва: „Чупете си главата, както искате, азъ не отговарямъ“. И на сутринята на 13 мартъ, когато му се съобщава, че кръпостъта е паднала, той телеграфира: „Търсете Шукри-паша, за да се не прѣдаде на сърбитѣ“. (Смѣхъ)

И. Ангеловъ: А какво трѣбваше да прави главната квартира?

Г. Василевъ: Главната квартира трѣбваше, както е редътъ на войнитѣ, както всѣки разуменъ човѣкъ не го разбере, моментално слѣдъ получаване извѣстията за падането на прѣднитѣ позиции, да си опрѣдѣли мнѣнието и да каже „стойте“ или „напрѣдвайте“. Главната квартира, която е на 30 км. отъ Одринъ, не може да стои съ скръстени рацѣ и да не каже своето мнѣние.

Но, което е най-интересно, слѣдъ като Одринъ падна, г. генералъ Савовъ си послужва съ една много интересна фалшификация. Г. генералъ Савовъ, слѣдъ падането на Одринъ, отправя окръжна телеграма до другитѣ армии, въ която, като излага заповѣдта най-напрѣдъ за прѣвземането на прѣднитѣ позиции, идва до атаката на Одринъ, и казва: „Като паднаха прѣднитѣ позиции, издаде се слѣдующата кжса и енергична заповѣдъ отъ главнокомандующия: „Да се атакува фортовата линия“ — заповѣдта на генералъ Ивановъ, само че, вмѣсто командующъ II армия, той поставя своето име, главнокомандующъ. Напусто трѣбваше да говоря съ мнозина офицери,

че генералъ Савовъ не е далъ такава заповѣдь — никой не вървеше. Савовъ, героятъ на Одринъ, Савовъ, който си наемаше хора прѣдъ „Св. Кракъ“, които да го вдигатъ на ръцѣ и да го носятъ на 13 мартъ въ „Военния клубъ“... (Ржкопѣйскане отъ лѣвия центъръ и крайната лѣвица)

Д-ръ Н. Провадалиевъ: И Вие бѣхте наемникъ за това.

Г. Василевъ: Никога не съмъ билъ никому наемникъ и най-малко на Савова.

И. Ангеловъ: Още на 10 мартъ вечерята, когато дадохъ заповѣдь за атакуване на Одринъ, нашиятъ полкови командиръ ни събра и каза така: „Прѣдната позиция „Маслакъ“ ние ще я вземемъ, честта намъ се падна. Ако ни се удаде ще вървимъ на „Айвазъ-Баба“. Значи, ние всички знаехме още на 10 мартъ, че ако вземемъ прѣднитѣ позиции, ще отидемъ на „Айвазъ-Баба“.

Г. Василевъ: Всички сектори, както е винаги, по инстинктъ знаеха, че това трѣбваше да се извърши, а само главната квартира не знаеше това и изрично го заповѣдаше.

Д-ръ С. Кехлибаровъ: Това не е вѣрно.

Г. Василевъ: Г. Кехлибаровъ! Не бждете толкова чувствителенъ по работи, за които не сте напълно осведоменъ. Не сж достатъчни само Вашитѣ чувства, а трѣбва да имате необходимитѣ познания.

Д-ръ С. Кехлибаровъ: Азъ бѣхъ лично тамъ; бѣхъ участникъ и знаа.

Г. Василевъ: Вие можете да обидете кждѣто искате, това не е достатъчно. (Глъчка)

Прѣседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ: (Звъни) Моля, не прѣкъсвайте и тишина.

Г. Василевъ: Около Димотика имаше кордонъ, не единъ, но три кордона, за да пази главната квартира, да не я плѣни Шукри-паша. Постоянно имаше телеграми: „Спасете ни отъ една вилазка“. На 1 януарий войската бѣше напуста разтакана около Одринъ, за да пази главната квартира. Тя си послужи и съ друга войска — съ една кавалерийска частъ отъ източния секторъ — за да бжде запазена.

И. Ангеловъ: Всички генерали се пазеха.

Г. Василевъ: Азъ знаа, че твърдѣ малцина отъ българскитѣ генерали заслужаватъ своя чинъ, но ние не одобряваме въ интереса на истината вашата тенденция да ги приравнявате по безобразия. Щомъ почувствувате, че вашиятъ фетишъ Савовъ е изобличенъ, веднага започвате атака противъ всички генерали.

И. Ангеловъ: Азъ не съмъ на това мнѣние.

Г. Василевъ: Е добръ, анкетата ще установи, кой има заслуги и кой нѣма. Има генерали съ голѣми заслуги, на които трѣбва да се поклонимъ.

И. Ангеловъ: Генералъ Ивановъ, на-ли?

Прѣседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля, г-да, не прѣкъсвайте, защото нѣма да свършимъ, ако го прѣкъсвате.

Г. Василевъ: Азъ даже не съмъ споменалъ и името на генералъ Ивановъ. Ако го споменахъ, прѣ-

дизвиванъ отъ васъ, то бѣше, за да искамъ анкета противъ него. Но неждѣте по тоя начинъ да искате да спасите вашия сигурно загубенъ генералъ.

Б. Каракашевъ: Кажете, кой е казалъ това, което лансирате сега.

Д-ръ И. Момчиловъ: Савовъ не е пашѣ.

Г. Василевъ: И Генадиевъ казваше „не е пашѣ“, обаче сега сж солидарни, защото има държавенъ съдъ.

Д-ръ И. Момчиловъ: (Възразява нѣщо)

Г. Василевъ: Г-да! Азъ ще прѣмина на втората война. Но прѣди да прѣмина на втората война, азъ ще ви прочета телеграмата на шаба на втората армия, слѣдъ падането на Одринъ, до двореца, за да ви убѣди, че дѣйствително атаката на Одринъ не само не е заповѣдана отъ главната квартира, но, напротивъ тая атака е била противъ главната квартира. (Чете) „София, двореца, за Негово Величество главнокомандующиятъ...“

И. Ангеловъ: Какъвъ интересъ има да я четете?

Г. Василевъ: Посчакайте малко, ще видите. (Чете) „... Въпрѣки мнѣнието на мнозина, че крѣпостта Одринъ е непрѣвземаема, Одринъ падна“. Мнѣнието на „мнозина“ — това сж прѣди всичко Савовъ и Фичевъ. Азъ нѣма да ви цитирамъ цѣлата телеграма, но азъ съмъ присъствувалъ при написването на телеграмата и помня всички моменти.

Х. Янновъ: Ти адвокатъ ли си на Иванова?

Г. Василевъ: Минавамъ на втората война. Безспорно, г-да, отговорността за прѣнасянето на българската армия отъ изтокъ на западъ падна всецѣло на българското правителство отъ това врѣме. Никакъвъ Савовъ, никакъвъ Фичевъ не могатъ да бждатъ отговорни за това, че българската армия е напуснала Чаталджа и е отишла при Султанъ-тепе. Това е всецѣло вина само на правителството, защото правителството поставя дадена цѣль. То трѣбва да знае, каква работа евентуално ще върши нашата армия, то знае нашитѣ противници, то знае и нашитѣ приятели. Разбира се, то трѣбваше да се осигури отъ страна на Турция и тогава да повика войската на западъ. Правителството трѣбваше да знае, че е възможно, веднѣжъ разположена армията срѣщу сѣрби и гърци, безъ заповѣдь да дойде войната. То трѣбваше да знае, че всички изпосади сж възможни тамъ, кждѣто има концентрирани една срѣщу друга двѣ армии слѣдъ едногодишно изтощение. Но идвамъ на самата война. Нашата войска бѣше раздѣлена на петъ армии. Четвъртата армия, която бѣше срѣщу сѣрбитѣ, е най-силната. Тя е дадена въ ржцѣтъ, на кого? — На генералъ Ковачева. Защо? — Това знае г. Даневъ, това знае г. Гешовъ. Но какви заслуги има г. Ковачевъ прѣзъ врѣме на войната? Никакви. Той не бѣ видѣлъ война. Булаирскиятъ бой нѣма нищо общо съ генералъ Ковачева. Напротивъ, ако имаше възможностъ да го управлява, той сигурно щѣше да го загуби. (Смѣхъ въ крайната лѣвица) Той има заслуга само съ своето отсъствие. Защо го издигнахте на този най-голѣмъ постъ, да командува най-силната армия на България?

Отъ дѣсницата: Кой го издигна? Обърнете се нататкъ къмъ лѣвицата и говорете.

Г. Василевъ: Азъ говоря за правителството. Изглежда, че вие гледате, но не разбирате.

Х. Бояджиев: Или Вие не можете ясно да се изкажете?

Г. Василев: Азъ ще искамъ, г-да, да се провери отъ анкетата, вѣрно ли е, че генералъ Савовъ въ Одринъ е казалъ на Радко Димитриеви: „Поставямъ за командующъ на четвъртата армия генералъ Ковачева, тъй да се каже, и той да се издигне, понеже ти много се издигна?“

И. Вълчев: Нѣкой Ви е подигралъ.

И. Ангеловъ: Отъ какъ имате тия свѣдѣния?

Г. Василевъ: Отъ Радко Димитриеви.

И. Ангеловъ: Ами документитѣ?

Г. Василевъ: Отъ архивата на Военното министерство. Тѣ сѫ официални прѣписки, ако искате даже завѣрени. Анкетата ще ги провери. Но имайте елементарното доверіе въ единъ депутатъ, който говори първата си рѣчь въ парламента. Нищо не ви прѣчи да ме опровергавате, да ме изобличите, по това щастие само нѣма да имате. (Смѣхъ въ лѣвницата)

И. Ангеловъ: Вие говорите за официални документи, но когато сѫ ги писали, сѫ лѣгали.

Г. Василевъ: Анкетата ще ни каже, какъ е било възможно, щото българската армия отъ Чаталджа да се размѣси и разбѣрка прѣзъ врѣме на втората война до неузнаваемостъ. Изпращатъ, напр., Радко Димитриеви въ третата армия, въ която нѣма човѣкъ отъ неговата трета армия. Бригади размѣсени, хора непознати, войници размѣстени, нѣма никакви интелектуални, морални, нито поне лични връзки между командующитѣ и тѣхнитѣ войски. Кой разкаже войската отъ Видинъ до Кавала? Какъвъ бѣше планътъ на дѣйствиата? Ежедневници, които всѣки день се продаватъ по улицитѣ и клошетата, сега разправятъ, че имало великъ планъ, само че този планъ никой не го знаелъ. Плановѣтѣ се пишатъ, тѣ сѫ достойни на шабоветѣ, тѣ трѣбва да бѣдатъ установени. Не е имало никакъвъ планъ! Имало е една лудостъ въ единъ неуравновѣсенъ генералъ, който е мислилъ, че може всичко да върши. Това е мнѣнието на българския генералънъ шабъ въ неговитѣ три четвърти. Азъ не смѣя да цитирамъ имена, но вие ще видите скоро, когато цѣлото наше съзнателно офицерство ще се изкаже, че то ще дойде до това мнѣние. Азъ съмъ се постаралъ прѣдварително да го събера и изразя. Тѣ смѣтатъ, че нѣма никакъвъ планъ, никаква идея, никакъвъ здравъ смисълъ въ това разположение, което се даде на нашата армия противъ сѣрбитѣ и гърцитѣ. Катастрофата дойде отъ втората и отъ четвъртата армия, защото първата, третата и четвъртата армии петъ дена чакаха. Какъ дойде катастрофата? Въ втората армия, г-да, не е имало помалко доблестъ, отколкото въ другитѣ български армии. Азъ ще искамъ да прѣмахна едно заблуждение, вѣрно за всички насъ, вѣрно за нашето национално достоинство. Азъ, зная положението твърдѣ добръ, защото съмъ билъ на самото мѣсто. Е добръ, срѣщу гърцитѣ България разполагаше съ три бригади отъ българската дѣйствуваща армия: бригадата отъ Х-та дивизия — 16 и 25 полкове при Негованъ, бригадата при Кукушъ отъ III Балканска дивизия — отъ 29 и 32 полкове, бригадата при Дойранъ — отъ 41 и 42 полкъ, подъ шефството на единъ отъ най-добритѣ български офицери — Богъ да го прости! — полковникъ Каварналиевъ. Това е цѣлата армия на България отъ дѣйствуващата българска войска, противопоставена срѣщу гърцитѣ, които разполагаха съ 13 дивизии отъ по три полка, въ цѣленъ съставъ,

добръ починали, съ 10 пѣти по-силна скорострѣлна, най-модерна и най-добрата на Балканитѣ артилерия. Нека г. военниятъ министъръ, когато му дойде редъ да говори, ме опровергае. Азъ го моля за подкрѣпа, защото това е самата истина. Какво имаме още? Драмската и сѣрска бригади, комплектувани отъ население, повече откъмъ Сѣрско и Драмско, безъ национално съзнание, безъ военно обучение, което не знаеше пушка да държи, още по-малко да издържи топовнитѣ гърмеси. Азъ ги видѣхъ, тѣ бѣгаха по-големно, единъ прѣзъ другъ.

Отъ лѣвия центъръ: Вѣрно!

Г. Василевъ: Но българскиятъ войникъ отъ дѣйствуващата армия не е бѣгълъ, това трѣбва да го признаете. Петевъ бѣгаше, той биде осъденъ, но българскиятъ войникъ отъ 16, 25, 29, 32, 41 и 42 полкове не е бѣгалъ, за негова честъ и за обща честъ на парламента и на страната.

Х. Бояджиевъ: Освѣтъ генералъ Ивановъ.

Г. Василевъ: Ще ви кажа и за него. И за вашата злоба ще кажа.

И. Ангеловъ: И за Ангиста кажете.

Г. Василевъ: Ангиста е единъ дребенъ случай. — Минава Каварналиевъ, намира сблъскване, набива гърцитѣ и остава тѣзи бригади да ги гонятъ.

И. Ангеловъ: Ангиста трѣбваше да отвори очитѣ на генералъ Иванова, защото тогава се констатира, че сѣрската бригада не може да дѣйствува, да се сражава и благодарение на 42 полкъ, който случайно минаваше тамъ, той спаси положението. Тогава генералъ Ивановъ трѣбваше да разбере, че съ тази войска не може да воюва, и трѣбваше да иска помощъ.

Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ: (Звъни) Моля, г. Ангеловъ.

Г. Василевъ: Генералъ Ивановъ — вие забравяте — имаме за началникъ шаба единъ отъ най-блѣскавитѣ български офицери — полковникъ Жековъ. Не само тогава, но много по-рано щабътъ на втората армия искаше помощъ отъ Савова, но той ругаше този шабъ. Тѣзи телеграми ние ще искаме да бѣдатъ проверени отъ българския парламентъ. (Възражение отъ дѣсницата) Но почакайте да констатирамъ положението. Срѣщу шестъ дѣйствителни полкове на България, които не броеха напълно по три хиляди души, или общо около 17—18 хиляди души, ние имаме насрѣща грѣцката армия минимумъ 130 хиляди души. Азъ разполагамъ тукъ, г-да, съ бѣлѣжки, държани на грѣцки и френски езикъ на самото мѣсто, по картата, подъ трѣсъка на картечницитѣ и гранатитѣ, и ще установя чрѣзъ свѣдѣнията на грѣцкия телефонъ, прихванатъ отъ насъ, колко грѣцки дивизии бѣха, когато ни обявиха война и какъ бѣха тѣ разположени. Азъ съобщихъ прѣзъ на България, че гърцитѣ ни обявяватъ война. Повѣрвайте, че тази наша войска бѣше храбра, че на 19 юний, когато грѣцкиятъ кралъ съ окръжна телеграма, написана на френски и грѣцки, обяви войната противъ България и даде заповѣдъ на своята армия да се движи въ двѣ посоки: Негованъ—Сѣресъ, Солунъ—Дойранъ, въ този моментъ ние разполагахме само съ три непълни бригади, съ около 17—18 хиляди души, а гърцитѣ имаха 130 хиляди души. (Обаждатъ се: Вѣрно!) Повѣрвайте, че въ течение на третѣ дена — 19, 20 и 21 — когато надвечеръ вече започва катастрофата, тази армия, тѣзи три бригади дадоха три четвърти отъ състава си убити,

ранени и пленени от войниците и офицерите. И азъ ви питамъ, какво искате вие, сериозни хора, представители на народа, какво искате повече отъ тѣзи три бригади — да дадатъ три четвърти отъ хората си въ жертва на гърците?

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателятъ г. д-ръ И. Момчиловъ)

Н. Алтимирски: Не е въпросътъ за бригадите.

Н. Номановъ: Кои съображения сѫ ги заставили да оставятъ неизвадена отъ Солунъ четвъртата дружина отъ 14 полка.

Г. Василевъ: По заповѣдъ на правителството и на Главната квартира, солунската дружина трѣбваше да бѣде оставена въ Солунъ на заколение.

И. Януловъ: Най-тежкото прѣстѣпление.

Г. Василевъ: Думата е на г. Данева и на Савова; но азъ твърдя, че щаботъ на втората армия искаше и питаше по какъвъ начинъ да се изтегли дружината отъ Солунъ.

Д. Джанкардашлийски: (Говори нѣщо)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Имате думата, г. Джанкардашлийски.
Оставете оратора да говори.

Г. Василевъ: Е добръ, на 19, 20, 21 тази слаба армия дава три четвърти отъ състава жертви. Какво вие искате отъ останалата една четвъртъ? Да запази единъ фронтъ срѣщу гърците отъ 160 км. Тогава никой нищо не разбира, това човѣшки е невъзможно, нѣма подобенъ примѣръ въ историята, и затова нѣма защо да се спирамъ върху това блѣдословие и върху този прѣстѣнитъ въпросъ. Трѣбваше да се отстъпи. Но, казвате вие, защо генералъ Ивановъ при Ангиста не поиска помощъ отъ София? Не при Ангиста, но по-рано отъ Ангиста той поиска помощъ. VIII-та дивизия напусна Одринъ, тя бѣше отъ втората армия, но отиде къмъ Щипъ—Кочани. Главната квартира я отне, Ивановъ протестира, Савовъ отговори: „Вмѣсто VIII-та дивизия ще получите друга, тя ще бѣде II дивизия. Докажда II-та Тракийска дивизия. Подиръ извѣстно врѣме на Савова му скимнало да прави отъ Ковачева голѣмъ човѣкъ, взема П-та дивизия. „Ще ви дамъ друга, почакайте“. Най-послѣ, между 12 и 15 минава VI дивизия отъ Видинъ. Ахъ, тая прѣлестна дивизия, пѣтувала 25 дена, безъ почивка, изтощена до послѣдна степенъ. Ние я срѣгнахме, минавайки прѣзъ Сѣресъ съ пълна надежда. Азъ познавамъ маса офицери въ нея и тя бѣ нашата надежда, нашето спасение. Азъ молѣхъ за почивка и вино на тази войска. Венчки казаха: ще стане. Минаха два-три дена, отъ София идва една телеграма, която подкоси цѣлия щаботъ: „Не ви се дава VI дивизия, тя се придава на IV армия“.

Д-ръ Д. Димитровъ: Половината. Едната бригада бѣ на Дойранъ, другата на Щипъ.

Г. Василевъ: Кога отидохте на Дойранъ, кажете ми датата?

Д-ръ Д. Димитровъ: Въ сѣщия день, когато Дойранъ падна.

Г. Василевъ: Това, което азъ говоря, азъ го твърдя положително. Чакайте да ви обясня.

Д-ръ Д. Димитровъ: Вие кой знае кѣдъ сте били. Азъ бѣхъ въ строя.

Г. Василевъ: Защото сте били въ строя, затуй не сте освѣдоменъ добръ по този въпросъ. Не се безпокойте. Азъ съмъ челъ телеграмата, азъ съмъ я получилъ. VI-та дивизия бѣше придадена изцѣло къмъ IV-та армия.

Д-ръ Д. Димитровъ: Не е вѣрно! Слѣдъ това при Пехчево се би.

Г. Василевъ: Чакайте двѣ минути. Азъ твърдя прѣдъ парламента и утрѣ безъ да говоря, ще прѣдстави 10 екземпляра прѣписъ отъ тая телеграма. VI-та дивизия бѣше изцѣло прѣдадена къмъ IV-та армия.

Д-ръ Д. Димитровъ: Азъ твърдя, че това не е вѣрно и че замина за Дойранъ. (Глѣтка)

П. Генадиевъ: Билъ е въ щаба писаръ, затуй знае.

Г. Василевъ: Тъкмо въ тази война бѣхъ доброволецъ и по собствено желание отидохъ на боевата линия. Азъ прѣвѣждахъ тия телеграми — тѣ сѫ 50 прѣзъ цѣлия день.

Д-ръ Д. Димитровъ: (Възразява. Глѣтка)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г-да, пазете тишина и не прѣкъсвайте оратора.

Г. Василевъ: Не знамъ името на този, който ме прѣкъсва, но не ме интересува да-ли сте дивизионенъ, полковни или ефрейторъ. Интересува ме истината, а тя е слѣдующата: на 15 и 16 юний VI дивизия се придава на IV-та армия. Но въ това врѣме, когато тя пѣтува безполезно за Струмица, безполезно и прѣстѣпно за България, въ това врѣме 19, 20 и 21 ставатъ боеветъ. Вслѣдствие съобщението на Иванова не вече до Савова, а до Радко Димитриева, една бригада отъ VI дивизия се повръща отъ Струмица и прѣзъ Дойранъ се изпраща да пазѣ Костурно. Вие си въображавате, че като сте носили еполети, никой другъ не може да приказва по тия работи. Вие може да ме атакувате, но което знамъ, ще ми позволите да го развия. VI дивизия не бѣше придадена никога на II армия. Една бригада бѣше придадена твърдѣ късно, а тази VI дивизия бѣше прѣдначена — сега е врѣме да го кажа — да вземе Солунъ, и тя щѣше да го стори при условие, ако на 12, 13 юний, както бѣше обѣщано, бѣше дадена на II армия. Планътъ бѣше готовъ и бѣше въ София. На телеграмата на Савова: „Можете ли да прѣвземете Солунъ“ — отговориха: „Можемъ, дайте обѣщаната дивизия, а сега, както сме, не само не можемъ да настѣпваме, но даже не можемъ да се отбраняваме“. Това е казано изрично въ телеграмата, която съмъ виждалъ. Е хубаво, катастрофата при Негованъ, при Кукушъ и при Дойранъ се дължи изключително на нашето малко число, но по героизмъ тия шестъ полка, които бѣха тамъ азъ не ги поставямъ по-долу, мога да ги поставя по-горѣ отъ полковетъ, които взеха Одринъ. Не отричамъ устрема къмъ Одринъ — това бѣше блѣсаяще дѣло — но трѣбваше човѣкъ да види какъ една войска навикнала само да побѣждава, връщайки се отъ Чатаалджа, не можеше да си въобрази, че гърците ще я разбиятъ. Вие трѣбва да си поставите тоя въпросъ прѣзъ ума на нашия селянъ отъ Драгоманъ, Орхание, Ямболъ и Видинъ. Тѣ не можеха да разбератъ, тѣ не искаха да вѣрватъ, че гърците може да настѣпватъ, че може да ги бие, а между това въ протежение на 16 км. при Негованъ имаше 7 дружини, когато срѣщу насъ настѣпватъ три дивизии по 3 полка — 9, по четири

хилйади — 36 хилйади. И азъ ви питамъ, какво съпротивление е възможно? Боеветъ траяха три дена. Но на 21 слѣдъ пладне азъ видѣхъ паниката, азъ видѣхъ началото на катастрофата на България. На 21 къмъ 4—5 часа, нашата войска трѣбваше погловно да отстъпва. Защо? Защото полковникъ Петевъ начело бѣше избѣгалъ. Още на 19 азъ молѣхъ генералъ Иванова чрѣзъ специална телеграма на мой рискъ да не му дава заповѣди за отстъпление, но той му промѣни позицитѣ 6 км. назадъ. И г. военниятъ министръ ще ми позволи една индискретност. Въ неговата анкета стои въпросътъ: защо не е взета въ съображение телеграмата на доброволеца Григоръ Василевъ, дадена отъ самото мѣсто на боя? Е добръ, това не стана, позволи се отстъпление. Но слѣдъ три дена никакво съпротивление не бѣше възможно; гърцитѣ напръдваха, не бѣше човѣшки възможно да се противостои на една артилерия много по-голяма, на една войска четири пѣти по-многочислена.

И по въпроса за артилерията азъ помня двѣ-три телеграми. Азъ помня много добръ, какъ генералъ Ивановъ искаше скорострѣлна артилерия, протестираше, че му бѣше взета отъ Дойранъ и изпратена къмъ Шипъ. Генералъ Савовъ казваше: „То е моя работа“. Той ни бѣше обѣщавалъ крѣпостна артилерия — не изпрати. Нито едно обѣщание не изпълни, както е правилъ прѣзъ цѣлия си животъ, както всѣки знае, който го познава.

Що се касае до четвърта армия, изключителната, може-би, причина за нашия погромъ, това е генералъ Ковачевъ и неговиятъ щабъ, които трѣбва да разпрѣдѣлятъ помежду си своитѣ отговорности. Но това, което е сигурно, то е, че ако имаме въ Шипъ и Радовишъ единъ генералъ, който да обича войската си, който да е смѣлъ, елементарно схватливъ и разуменъ, ние щѣхме да биемъ, нѣмаше да бждемъ бити. На 24 прѣзъ нощта генералъ Ковачевъ вече съобщаваше не само въ София, а и на генералъ Иванова своята катастрофа. Генералъ Ивановъ бѣше въ Петричъ. Понеже сж много любопитни отъ дѣсницата, какъ генералъ Ивановъ е напусналъ Съресъ и отишълъ въ Петричъ и защо е пѣтувалъ съ тренъ и автомобилъ, ще ви кажа, че при нашия лѣвъ флангъ на Орлякъ имаше едвамъ 1.000 души здрави войници, а имаме три дивизии насрѣща си. Идватъ три доклада: единъ направихъ азъ, единъ Хумбаджиевъ и единъ Стефановъ. Генералъ Ивановъ и щабътъ рѣшиха, че трѣбва да се напусне Съресъ, за да отидатъ въ Демиръ-Хисаръ, защото нашата войска, доколкуто я имаме при Дойранъ и при Кукушъ, още не бѣ така разбита, а при Съресъ имаме едва 1.000 души. И който е воененъ човѣкъ или поне е билъ на война, ще ви каже: нищо по-естествено отъ това. И да ви кажа, кавгата въ щаба бѣше, защо по-рано не се оттеглихме, защо по-рано не отидохме при дѣсниа, а не при лѣвия флангъ. Но чакаха VI-та дивизия, която взеха отново, въпрѣки всѣки очаквания. На 21 прѣзъ нощта става събиране на щаба при отворени прозорци, съобщава се на губернаторството — генералъ Ивановъ живѣше въ самото губернаторство — съобщава се на офицеритѣ, на полицията: щабътъ отива въ Демиръ-Хисаръ. Всички съ кола, багажи отиватъ на гарата, а други по шосето. Тренътъ се композира четири часа и слѣдъ часъ и половина пристига въ Демиръ-Хисаръ и чакаме тамъ три часа. Жековъ е боленъ, Ивановъ страшно разстроенъ отъ катастрофата, пиятъ само по едно кафе. Понеже службата имъ отъ Демиръ-Хисаръ не може да бжде осигурена, защото прѣзъ Круша-планина могатъ да отрѣжатъ телеграфа, рѣшаватъ да отидатъ въ Петричъ. Въ Петричъ има холера. Тамъ имъ казватъ, че не могатъ да установятъ съобщение прѣзъ Струмица за Дойранъ, защото тамъ е обикновенъ пѣтъ. И тогава тѣ рѣшаватъ да

се върнатъ отъ Петричъ обратно въ Демиръ-Хисаръ. Но въ това врѣме даватъ телеграма и отъ Демиръ-Хисаръ не отговарятъ. Това става на 22 зараньта. Паниката отъ 21, която ние успѣхме да спремъ на Орлякъ — и азъ имамъ участие въ тая работа — се разпрострѣла, безъ нѣкой да я иска и желае, и отишла въ Съресъ; отъ Съресъ отишла по пѣтица и шосета и помита всичко, което е срѣщнала. Паниката не е създадена отъ насъ.

Х. Янковъ: Отъ генералъ Ивановъ.

Г. Василевъ: Азъ ви излагамъ работата, а вие спите и пакъ повтаряте като онзи папалатъ, който знае само едно име. (Смѣхъ въ цѣлата лѣвица) — На 22 юний въ Петричъ командантътъ съ Иванова и Жекова отиватъ въ пощата и Демиръ-Хисаръ не отговаря. Това бѣше доказателство, че Демиръ-Хисаръ не е вече въ български рѣцѣ и, въпрѣки това, отиватъ къмъ Демиръ-Хисаръ. Но тогава отъ Демиръ-Хисаръ идватъ български войски, артилериисти, обозни, спиратъ автомобиля на Иванова, и казватъ: „Демиръ-Хисаръ не е нашъ; дойдоха гърцитѣ и го взеха“. На тоя разговоръ не стѣмъ прикѣстувалъ непосредствено, но бѣхъ така отъ страна, може-би, на стотина-двѣстѣ метра, и чухъ че се говори — точно какво се говори, не знамъ. Но резултатътъ отъ този разговоръ между тѣхъ и български войници и подофицери бѣше тоя: „Демиръ-Хисаръ не е нашъ, ще отидемъ въ Петричъ и тамъ ще стоимъ“, и се връщаме въ Петричъ. Стоимъ сума врѣме. Тамъ имаше нашъ складъ, имаше болни и ранени войници, които отиваха къмъ частитѣ си, „слабосилни“ ги наричаха, ако си спомнямъ добръ думата. Наредиха една команда и казаха: „Ще отидете да пазите моста на Струма“, изпратиха колкото войска имаше. А Ивановъ и Жековъ казаха: „За насъ не остава, освѣнъ да отидемъ при този, който може да ни спаси; при нашата войска, събрана отдѣсно, Бѣласица не позволява, Демиръ-Хисаръ е въ грѣцки рѣцѣ, ще отидемъ по долината“ — г. Чернопѣевъ я знае...

Х. Чернопѣевъ: За Струмица.

Г. Василевъ: За Струмица. — ... и отиваме въ Струмица. Даватъ телеграми до своитѣ части, съобщаватъ се съ София, съобщаватъ се съ Ковачева и въ Струмица имъ съобщаватъ, че Демиръ-Хисаръ е въ наши рѣцѣ, че тамъ имало нѣкаква случайна паника; и се връщатъ сѣщия денъ отъ Струмица пакъ въ Петричъ и въ Петричъ своятъ слѣдния денъ и още единъ денъ — три дена наредъ. Прочее, какво искате вие да кажете; прочее, защо не приказвате опрѣдѣлено, конкретно, съ дати, съ лица, ами сте навили на прѣста си отъ Савова и отъ вашитѣ хора, които Ви вдѣхновяватъ: „бѣгството на втората армия, бѣгството на втората армия“, и така си отива!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Григоръ Василевъ! Никой не Ви казва нищо, никой не Ви обижда; защо се отправяте така къмъ г. г. прѣдставителитѣ?

Нѣкой отъ дѣсницата: Много нахално!

Г. Василевъ: При анкетата, г-да, на военнитѣ дѣйствиия и тѣхното рѣководство прѣзъ втората война, ние искаме да знаемъ, кой е далъ заповѣдта отъ 16 юний, такава или иначе е заповѣдта, кой нареди, щото заповѣдта на 16 юний да се отнася само до четвърта и втора армия, а първата, третата и петата армии да стоятъ съ скрѣстени рѣцѣ? Това нѣкакъвъ принципъ на стратегията ли е, г. Кьорчевъ?

Д. Кьорчевъ: Защо се обръщате къмъ мене, бе?

Г. Василевъ: Понеже постоянно защищавате Савова. (Общъ смѣхъ) Ако се обиждате, искамъ извинение.

Х. Бояджиевъ: Единъ ренегатъ, единъ типъ, като Васъ само, може да говори така. Ние не сме за подигравка и мезе на него!

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Григоръ Василевъ! Защо се обръщате къмъ г. Кьорчева! Това обръщение не е съобразно съ парламентарния редъ. Той тукъ не е прѣдставител на г. генералъ Савова.

Г. Василевъ: Кой принципъ на изкуството диктуваще три армии да стоятъ съ скръстени ръцѣ, да чакатъ на 17, на 18, на 19, на 20, на 21 юний? Азъ искамъ да зная, кой бѣше този планъ, който е обусловилъ само дѣйствието на двѣтъ армии, когато тритѣ армии стоятъ въ спокойствие и не дѣйствуватъ.

По-нататъкъ ние искаме да знаемъ, кой даде заповѣдта отъ 17 юний. И тамъ има два въпроса. Правителството спира военнитѣ дѣйствия и ние искаме да знаемъ, отъ една страна, главната квартира, като ръководяща военнитѣ операции, съобщила ли е на правителството, обърнала ли му е вниманието, колко опасно отъ военна гледна точка да спирате една армию, безъ да знаете, да-ли ще се спре противникътъ. Ние искаме да знаемъ, отъ друга страна, самото правителство поставило ли си е този въпросъ и какъ го е разрѣшило; какъ посмѣя правителството да поиска отъ главната квартира спирането на военнитѣ дѣйствия, безъ да бѣде освѣдомено върху ефекта отъ послѣдствията на тая неговъ заповѣдъ, до които тя може да доведе. И по-нататъкъ да прослѣдимъ дѣйствието на генералъ Ковачева, да прослѣдимъ дѣйствието на съединенитѣ армии, да дойдемъ до измѣнението на плана и т. н.

Д. Кьорчевъ: Г. Василевъ! Позволете ми едно лично обяснение само за една минута.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Кьорчевъ! Нѣмате право да прѣкъсвате.

Д. Кьорчевъ: Г. ораторътъ ми задава единъ въпросъ прѣдъ цѣлата камара: „Такава ли е военната стратегия“, и азъ искамъ думата за лично обяснение.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Седнете тамъ! Нѣмате право. Азъ направихъ бѣлѣжка на г. Василева, че тукъ нѣма прѣдставители нито на Савова, нито на Иванова, а е български парламентъ.

Д. Кьорчевъ: Да се обяснимъ.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Савовъ нито е стамболовистъ, нито е нѣкакъвъ другъ. Той е български генералъ и всички български генерали подлежатъ на анкета и ще бѣдатъ подъ анкета; а Вие, г. Григоръ Василевъ, прѣстанете да прѣдизвиквате.

Д. Кьорчевъ: Г. Григоръ Василевъ ми каза...

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Нѣмате думата.

Д. Кьорчевъ: Моли. Вие се, една дума за лично обяснение. — Г. Григоръ Василевъ ми каза, че азъ съмъ човѣкътъ, къмъ който той може да се обърне,

защото съмъ защитникъ на генералъ Савова. Какво е това безумие? Вие елате на себе си!

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Нѣмате думата.

Д. Кьорчевъ: Ако съмъ защитникъ на генералъ Савова, азъ съмъ легаленъ неговъ защитникъ, съ законно пълномощно. Азъ не съмъ човѣкътъ, който прави интриги около реномето на единъ банкрутиралъ генералъ! Защо ме закачате?

Г. Василевъ: Азъ защищавамъ истината, а Вие сте достатъчно платенъ, за да се съмнѣвамъ въ Вашитѣ думи.

И. Ангеловъ: Ти не защищавашъ истината, а само единъ човѣкъ. Азъ за тебе имахъ по-друго мнѣние, че нѣма да вливашъ партизанщина въ войската.

Г. Василевъ: Съжалявамъ, ако сте имали по-друго мнѣние за мене.

И. Ангеловъ: Всички генерали трѣбва да отидатъ подъ анкетата — това трѣбва да се знае — ...

Г. Василевъ: Безспорно.

И. Ангеловъ: ... безразлично, какви сж тѣ.

Т. Лукановъ: Вашето прѣдложение за анкета не ги засѣга.

И. Ангеловъ: Не е вѣрно; какъ не ги засѣга? То се отнася, прѣди всѣчко, за войната.

Я. Санжовъ: Да-ли ще го поддържате; Вие трѣбва да го поддържате.

И. Ангеловъ: Азъ го поддържамъ. Вие не сте ме чули тогава. Най-важното, което искамъ, то е за войната.

Я. Санжовъ: Улавямъ Ви за думата. Ще вдигате ли рѣка за това?

И. Ангеловъ: Разбира се.

Я. Санжовъ: Ама, не само Вие, и компинтъ Ви.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г-да, безъ прѣреkanie.

Г. Василевъ: И така, г-да, азъ искамъ да формулирамъ набързо и по общо въпроситѣ на парламентарната анкета, относително цѣлата война. Първиятъ въпросъ е за главната квартира, кой е главнокомандующъ, какви сж неговитѣ права, кой е помощникъ на главнокомандующия, какъ е избранъ, кой е началникъ щаба и какво е неговото съотношение съ другитѣ органи. Азъ искамъ да се анкетира цѣлата на всички командующи армии; азъ искамъ да зная, какво е било отношението между министъръ-прѣседателя и главнокомандующия, ...

Д-ръ П. Табурновъ: На-ли казваше, че знаешъ?

Г. Василевъ: ... защо министъръ-прѣседателятъ бѣше толкова далечъ отъ главната квартира, когато Бисмаркъ бѣше непосредствено въ нея, защо главната квартира бѣше толкова далече отъ бойната линия, когато Молтке бѣше непосредствено въ нея, и единъжъ рискуваше да бѣде плѣненъ. Азъ искамъ да знамъ, какви сж служебнитѣ отношения между

командующитѣ на армии, командующитѣ на дивизии и главната квартира. Ние имаме, г-да, единъ грамаденъ комплексъ отъ петърпими отношения: Савовъ противъ Фичева, Фичевъ противъ всички, Савовъ противъ Радко, Радко противъ Кутинчева, Кутинчевъ противъ всички, Ивановъ противъ Фичева, Фичевъ противъ Савова, Сарафовъ противъ Христова и т. н.

Х. Бояджиевъ: Интриганти има около тяхъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: И Рачо Петровъ.

Г. Василевъ: Безспорно, Рачо Петровъ бѣше командующъ армия — и той е вжтрѣ. Азъ не мога да изброявамъ всички, но казвамъ, какво е общото положение.

По-нататкъ, г-да, азъ искамъ да се изслѣдва, възъ основа на какви данни главнитѣ командующи лица засаха своитѣ постове въ надвечерното на войната, защото азъ твърдя, че въ надвечерното на войната списъцитѣ за назначението на командующитѣ армии, на началницитѣ щапове, дивизионеритѣ се закѣснѣватъ. Твърдѣ много закѣснение имало и това е направило впечатление. Азъ искамъ да се изслѣдва този въпросъ.

Азъ искамъ анкета на цѣлата служба на генералъ-щабното вѣдомство, въ особеностъ анкета за началницитѣ на гари, за генералъ-щабнитѣ офицери, които сж напускали своитѣ строеви части или сж отказвали да отидатъ въ строя.

М. Такевъ: Тѣй.

Г. Василевъ: Азъ искамъ анкета за фаворизацията по отношение на назначаванията и на освобожденията отъ служби, които освобождения прѣзъ течение на цѣлата война бѣха станали една много развита и много доходна професия, индустрия.

Я. Санжовъ: Отъ Министерския съвѣтъ.

Р. Маджаровъ: Да е само отъ Министерския съвѣтъ!

(Прѣдседателското мѣсто заема изново подпрѣдседателъ г. д-ръ С. Иванчовъ)

Г. Василевъ: Азъ искамъ анкета за духа и дисциплината на армията въ течението на войната. Ние ще искаме обяснението на този въпросъ. Ние искаме да знаемъ, защо българската армия така въодушевена въ началото, съ сжщия съставъ въ края на войната, се бунтуваше въ нѣкои свои части, на отдѣлни мѣста, въ отдѣлни части, по отдѣлни въпроси тя се бунтуваше. Това е безспорно. Ние сме противъ бунта, ние сме противъ неподчинението, но ние искаме да знаемъ, колко има отъ истината тамъ, че имало агитатори, колко има отъ истината, че началницитѣ не сж знаели да държатъ своитѣ части, колко има отъ истината, че тѣ сж дължатъ на продължението на войната и начина на нейното рѣководство. Но ние искаме да знаемъ, на какво се гради военната дисциплина и военния духъ, защото ние сме, които трѣбва отъ тукъ да дадемъ потикъ за тѣхното закрѣпване и да бждемъ сигурни въ единъ бѣднъ случай. Азъ искамъ анкета за дѣйствиетата на всички офицери, включително полковитѣ командири. Ние ще искаме анкета, да-ли българскитѣ офицери плѣнници сж дали своето оправдание, защото, доколкото зная, и военнитѣ устава, и военното изкуство искатъ отъ офицера плѣнникъ да се застрѣля, ако той не може друго да направи; за всѣки случай да се обясни и да се оправдае; иначе той е подждимъ, той е подъ подозрѣние. Азъ искамъ анкета на санитарната служба, и по този параграфъ, г-да, позволете ми една минута. Азъ нѣма да ви

говоря за отдѣлни случаи — тѣ сж хиляди — по азъ искамъ да констатирамъ, че една голѣма частъ отъ нашитѣ лѣкари не само сж неспособни за работа, не само неумѣло работятъ и работятъ петъ пѣти по-малко отъ срѣдния лѣкаръ на Европа, но една голѣма частъ отъ тия лѣкари нѣмаха чувство на човѣшко състрадание къмъ войницитѣ. (Рѣжонлъскане отъ дѣсенната и лѣвния центъръ) Азъ имахъ случай да говоря съ единъ лѣкаръ отъ София, извѣстенъ, ползуващъ се съ всеобщо уважение, безъ да е партизанитѣ, за когото чухъ най-добри отзиви прѣзъ врѣме на войната, и азъ го питахъ, какво мисли по цѣлия въпросъ. Да ви кажа ядката на неговото мнѣние. Знаете ли какво ми отговори? „Това, което ме кара да се червя — казва той — това, което не ми позволява да работя, да спя, то не е, че нашитѣ лѣкари не могатъ да работятъ — ние нѣмаме медицински факултетъ, нѣмаме практика, злѣ се учимъ и т. н. — не е това, че малко работятъ, защото изобщо въ България свободнитѣ професии не работятъ много, малко работятъ, но това, което ме поразя и което ме погнуси, то е липсата на човѣшко чувство: тѣ не обичатъ своя войникъ, не му състрадаватъ, не му съчувствуватъ, когато го боли, когато умира“. Това е едно автоматично, едно бездушно отношение къмъ войницитѣ и ние искаме да разберемъ, дѣ е основата на това човѣшко прѣзрѣние, бихъ казалъ, на лѣкаритѣ, на носителитѣ на нашето здраве спрѣмо нашата армия, слѣдъ тѣзи нейни подвизи и тѣкмо въ това врѣме, когато тя ги вършеше. Разбира се, тукъ влиза, какво е направило правителството, за да бжде България готова въ врѣме на войната да лѣкува своитѣ войници, защо порѣча късно всичко, каквото е потребно, защо то е сжшло на санитарния материалъ, но е щедро, когато се касае до доставчицитѣ, роднини на генералъ Никифорова, роднини на нѣкои други влиятелни хора, роднини на Фичева — и това го подчертавамъ, вие ще си ги спомните . . .

Д-ръ И. Момчиловъ: И на Франгия.

Г. Василевъ: И на Франгия; съ голѣмо удоволствие да Ви кажа и на Франгия. (Смѣхъ отъ крайната лѣвица) Азъ искамъ анкета на интендантската служба, какъ е била осигурена храната на войника, облѣклото му, снаряжението му, паричното му доволство, какъ сж вършени разходите въ тая война. Азъ искамъ анкета по снабдяването на армията съ бойни припаси и оръжия, какъ тукъ до войната комисиитѣ, които провѣриваха, докладваха, че всичко е благополучно, и какъ послѣ се оказа, че не е благополучно. Азъ си спомнямъ, какъ правителството, въ м. м. августъ и септември прѣди войната, постоянно се колѣбаше между мисълта да воюва и да не воюва, но какъ на всички молби на извѣстни кръгове въ София да порѣча пушки, то не ги порѣча; порѣча ги по-късно, за да ги плати по-късно и, отъ друга страна, за да не бжде сигурна работата тѣкмо въ най-важния моментъ. Азъ искамъ да зная, кое възпрѣпятствува на България да купи тия пушки, които се раздадохъ на опълчението въ София и на други нѣкои части, които се порѣчаха слѣдъ войната. Кое бѣше прѣпятствието, за да не се порѣчатъ тѣ въ септември, въ юлий, въ юний, даже въ май. Азъ искамъ и вѣрвамъ, че всички ще искате, щото доставкитѣ прѣзъ врѣме на войната да бждатъ най-внимателно изслѣдвани. Може-би и г. Гендовичъ ще ни бжде полезенъ по този въпросъ. (Голѣмъ смѣхъ въ крайната лѣвица и лѣвицата)

Прѣдседателствуещъ д-ръ С. Иванчовъ: (Звъни) Недѣйте оскѣрбява.

Г. Василевъ: Това не е оскѣрбление. Той е едно вѣщо лице.

Х. Гендовичъ: Ще ви бжда полезенъ, ще ви уясня всичко отъ трибуната.

Г. Василевъ: Ние искаме още една анкета — за материалното състояние на армията до войната. Ние искаме да знаемъ точно съ какво сме разполагали, какво ние сме изразходвали, съ какво ние оставаме. И това е единъ грамаденъ въпросъ, но азъ не мога да го развия, понеже прѣдседателството нѣма да ми позволи да направя това. Ние искаме анкета за функцията на военния министъръ до войната и прѣзъ време на войната; какво той е вършилъ — тоя така самонареченъ „шефъ на тилната армия“, който по-здравляваше бойната армия отъ време на време. Ние искаме да знаемъ неговото отношение къмъ главната квартира, неговото отношение къмъ ръководството на войната, доколкото се касае до нейното снаряжение и доставки и т. н. Ние искаме да знаемъ съ какво е билъ той полезенъ или вреденъ.

Р. Маджаровъ: Заявлението му го има въ камарата — „не го слушате“. То е регистрирано въ XV-то обикновено Народно събрание.

Г. Василевъ: Анкетата трѣбва да изнесе назначенията и службите на персонала въ тила. Ние видѣхме генерали и полковници началници на гари, коменданти на села, на етапи и пр. пр.

Г. Кирковъ: На кашкавалъ; да броятъ торби.

Г. Василевъ: Това бѣше единъ грамаденъ ба-ластъ. Ние искаме да ги прѣброимъ, ние искаме да ги увѣковѣчимъ, ние искаме да регистрираме прѣдъ бждещето тѣхнитѣ грамадни служби, ние искаме да регистрираме тѣхнитѣ жертви прѣдъ олтаря на отечеството, за които тѣ получаваха твърди голѣми, твърди тежки заплати. (Ржкоплѣ-скане отъ лѣвия центъръ)

М. Турлаковъ: . . . (Не се чува) и сетитъ го на-правиха комендантъ на Баба-Ески, само да получава голѣма заплата.

Г. Василевъ: Полковникъ Спасовъ ли е при-чината?

М. Турлаковъ: Не зная.

Г. Василевъ: Той е протеже на генерала Фичевъ; за него азъ имамъ специаленъ материалъ. (Смѣхъ въ лѣвицата)

Анкетата трѣбва да засегне реквизицията, ней-нитѣ органи, нейнитѣ функции, пѣнитѣ на продук-титѣ, покупките, формалноститѣ, които сж извър-швани и т. н. Нѣма да ви говоря върху този въпросъ: той е популяренъ и ясненъ, и анкетата се налага. Ние искаме една проверка за дѣятелността на набор-нитѣ комисии прѣзъ време на войната. Г-да! Даже слѣдъ войната наборнитѣ комисии, напр., въ София не функционираха добръ, функционираха прѣстѣпно. Азъ моля г. военния министъръ да вземе бѣлѣжка отъ това: отъ 3 хиляди души, подлежащи на на-боръ — говоря съ кръгли цифри, нѣмамъ точно из-влѣчение, то ще ми дойде наскоро — взети сж едва нѣколко стотини, ако се не лѣжа, триста души, 10%, а 90% не сж взети.

Д. Драгиевъ: Въ провинцията и въ селата взе-матъ всички.

Г. Василевъ: Да, въ селата взематъ 90%. — Та ние искаме анкета върху работитѣ на наборнитѣ комисии прѣзъ време на войната и слѣдъ туй ще дойде въпросътъ за работитѣ имъ слѣдъ войната,

Ние искаме да знаемъ, какво стана съ военната плячка и военнитѣ трофеи, които българската армия е взела, какво се е очутило по домоветѣ на комен-дантитѣ, по домоветѣ на полковницитѣ и т. н.

Нѣкой отъ лѣвия центъръ: За килимитѣ ще го-ворите ли?

Г. Василевъ: Азъ не говоря противъ офицер-ството, но трѣбва да призная, съ голѣма горестъ на душата, че голѣма частъ отъ висшето офицерство гледаше на войната като на прѣдприятие. (Ржко-плѣскане отъ лѣвия центъръ)

Азъ искамъ още да зная, какъ правителството и главната квартира сж разбирали своята задача по отношение ръководството на българската и чуждата преса, цензурата, нейнитѣ органи и нейнитѣ дѣй-ствия. И не е само това, г-да, че тѣ лишиха народа отъ свободата да изказва мнѣнието си. Увѣрявамъ ви, има нѣщо по-страшно.

Т. Лукановъ: Прѣдателство.

Г. Василевъ: И това по-страшно нѣщо е, дѣто до-пуснаха чужденци да прѣдателствуватъ. Разбира се, че не сж го направили съзнателно, но, г-да, въ една война никои, може-би, съзнателно не прѣдател-ствува — тѣ сж единъ на милионъ или на 5 милиона. Въпросътъ е за неумѣнието, въпросътъ е глупавата дѣятелностъ, за безогледството. Ей това ние искаме да провѣримъ.

Т. Лукановъ: Ако знаеха, че заплатата имъ ще бжде по-голѣма, като го направятъ съзнателно, и съзнателно щѣха да го направятъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля, г. Лукановъ.

Г. Василевъ: Искамъ да кажа само двѣ думи върху това, доколко анкетата ще трѣбва да се спре до 4 юлий, понеже отъ дѣсницата има едно стрем-ление, когато се пусна анкетата въ ходъ, да се зми-мава и къмъ 3 юлий вечерята да ѝ се тури фронтъ. Не. Анкетата трѣбва да продължи, не върху всичко, но има нѣколко крупни въпроси — има въпросъ за Букурещъ, има въпросъ за Цариградъ. Азъ не мога и не искамъ днесъ да говоря върху политиката на правителството. То е негова работа — ще ни даде освѣтление, ние ще го изслушаме и ще се произне-семъ върху неговата външна политика отъ 4 юлий насамъ — то е другъ въпросъ, но има конкретни въпроси, които подлежатъ на анкета. Азъ искамъ да зная, какъ се водиха прѣговоритѣ въ Цариградъ, искамъ да зная, кой бѣше първиятъ делегатъ, искамъ да зная отъ г. Радославова, вѣрно ли е, че генералъ Савовъ е подарилъ Димотика на турцитѣ.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Че тя бѣше въ ржцѣтъ на турцитѣ.

Г. Василевъ: Не искамъ да говоря повече по този въпросъ сега.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Прѣдложение за анке-тиране противъ г. Радославовия кабинетъ нѣма.

Г. Василевъ: Не е въпросътъ за анкета на г. Ра-дославова — анкетата не е поставена на лична почва — но ние говоримъ за погрома на нацията, а тоя по-громъ се развива, той се спира твърдѣ късно — оставате окото на анкетата да погледне малко по-далечъ, отколкото е погледналъ календарътъ.

Министъръ Х. Поповъ: Това конституционно ли е?

Г. Василевъ: Напълно конституционно.

Министъръ Х. Поповъ: Тогава трѣбва да си дадемъ оставката.

Г. Василевъ: Азъ не съмъ ималъ случай още да споря съ г. министъра на правосъдието по конституционни въпроси (Смѣхъ въ крайната лѣвица), но отъ това, което е ставало досега, струва ми се, че има доста много възражения, които могатъ да му се направятъ.

Министъръ Х. Поповъ: Малко разбирате конституцията.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля, безъ прѣрѣканія.

Г. Василевъ: Азъ свършвамъ съ сжщата мисль, съ която г. Малиновъ завърши своята рѣчь. Анкетата е важна за нашето бждще. Не е прѣимуществено инстинктътъ ни да сждимъ, който ни ржководи; важното нѣщо е да осигуримъ едно добро бждще на България. И азъ понеже говорихъ за анкетата прѣимуществено отъ военна гледна точка, ще си позволя да кажа двѣ думи по въпроса за бждщето на нашата армия, въ свързка винаги съ това, съ което съмъ говорилъ. Българската армия трѣбва да бжде силна, трѣбва да бжде до максимумъ силна. Азъ не съмъ съгласенъ по тоя въпросъ, нитѣ съ крайната дѣсница, нитѣ съ крайната лѣвица. Азъ зная мнѣнието и на двѣтъ страни; тѣ ще си мотивиратъ своето мнѣние; азъ искамъ да ми позволите свободата да развия своето мнѣние.

К. Пастуховъ: (Възразява нѣщо)

Г. Василевъ: По този въпросъ, г. Пастуховъ, Вие мислите точно като насъ, само че ние го казваме, а вие не го казвате. (Смѣхъ въ лѣвицата)

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. Василевъ! Вие искате да развиете Вашата мисль по организацията на нашата армия — не му е врѣмето сега.

Г. Василевъ: Не е това въпросътъ, г. Иванчовъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Говорете по въпроса въ свързка съ анкетата.

Г. Василевъ: Дайте 5 минути.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Давамъ.

Г. Василевъ: Именно, въ свързка съ анкетата. То е, г-да, урокътъ отъ анкетата по отношение на армията. Понеже прѣдложителитъ на анкетата отъ крайната лѣвица говориха тукъ за фалита на националистическата политика и милитаризма, отъ дѣсницата говориха противното нѣщо, отъ земледѣлския съюзъ говориха по сжщия въпросъ, позволете и на мене 5 минути да кажа, безъ да злоупотрѣбя съ вашето търпѣние.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Говорете.

Г. Василевъ: Е, добръ. Азъ искамъ да посоча само общата линия на нашето гледище по отношение армията. Тя трѣбва да бжде засилена, до максимумъ засилена, защото, даже ако се съгласимъ на това, че бждщето на Балканитъ е балканската федеративна република, което не е вѣрно, даже ако се съгласимъ на това, че България трѣбва да се откаже отъ всѣкаквъ реваншъ и отъ всѣкакво внимание, какво става въ Македония или Добруджа, даже да се

откаже отъ всѣкаква агресивна мисль, ние смо длѣжни да бждемъ до максимумъ силни военно, за да може България да бжде гарантирана отъ оня, напр., дѣлелъ, който готви тройниятъ балкански съюзъ — en attendant, федеративната република на Балканитъ. (Смѣхъ въ лѣвицата) Е добръ, България трѣбва да бжде силна. Но, ако днесъ въ армията започна брожение, което г. военниятъ министъръ много добръ познава, за което даже му се правиха питанія, ако днесъ въ България има едно неясно схващане за бждщето, ако униинето се размѣсва съ неумѣнието да разберемъ, какво става съ насъ, ние сме длѣжни да намѣримъ единъ прозорецъ къмъ бждщето. Този прозорецъ е само въ силната армия и въ демократическа България.

Отъ дѣсницата: Брей-й-й!

Г. Василевъ: Азъ съмъ напълно съгласенъ съ г. Киркова, когато на края въ своята рѣчь той посочи необходимостта отъ демократическитъ реформи. Ако тѣ посочатъ петъ, готови сме да прибавимъ още петъ или десетъ; ние сме готови да ги прокараме заедно съ него, даже и безъ него. Но не е само това, което каза г. Кирковъ. Армията трѣбва да бжде силна . . .

Г. Кирковъ: И демократична.

Г. Василевъ: Да, и демократична — това щѣхъ да кажа.

Х. Бояджиевъ: И съ воененъ министъръ г. Григора Василевъ.

Г. Василевъ: Азъ не съмъ кандидатъ за воененъ министъръ.

Х. Бояджиевъ: Много разбирате.

Г. Василевъ: Не бихъ Ви взелъ за ординарецъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля безъ обиди, г. Василевъ, за да не Ви прѣкъсватъ.

Г. Василевъ: Прѣкъсватъ ме.

Я. Сакжзовъ: Г. Василевъ! Една армия демократична и една армия силна — това е наше мнѣние, а не ваше. (Общъ смѣхъ)

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: Вѣрно!

Х. Бояджиевъ: Г. Сакжзовъ! Това е ваше мнѣние, но той го прѣнесе въ другия лагеръ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля ви, г-да, тишина. Всички сме съгласни за силна армия; да не продължаваме вече по тоя въпросъ.

Я. Сакжзовъ: Първо демократична и само тогава силна. (Смѣхъ) Да не бжде армия на генералъ Савова, да не бжде на генералъ Фичева или на вашия царъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля, г. Сакжзовъ!

Г. Василевъ: Продължете и завършете съ този въпросъ.

Г. Василевъ: Искамъ да направя една бѣлѣжка върху това, че, когато дойде въпросътъ за военния бюджетъ и за организацията на армията, ние ще чакаме сжщата ревност, на която ние сме готови, и отъ крайната лѣвица, да засилимъ армията

и да я демократизираме. Но азъ искамъ въ два пункта да ви скицирамъ, защо българската армия въ нейното главно командване бѣше негодна, защо дойде катастрофата отъ военна гледна точка. Защото, г-да, България купува за 26 милиона лева 81 скорострѣлни батареи „Шнайдеръ“. Единъ топъ български струва 233 хиляди лева, а въ сжщото врѣме, малко слѣдъ това, единъ топъ сръбски, по-модеренъ, отъ сжщата фирма, струва 127 хиляди лева.

Отъ крайната лѣвица: Ц-ц-ц!

Г. Василевъ: Единъ шрапнелъ български струва 58 л., а единъ шрапнелъ сръбски — 47 л. Разликата въ доставката на топовѣтъ, въ врѣда на България, е отъ 8 милиона лева — и то само при тая доставка, и 750 хиляди лева само за тая доставка на шрапнели. Азъ искамъ да зная, защо българската армия да нѣма възможностъ, да нѣма право и да нѣма умѣние да си достави тѣзи нѣща поне на сжщата цѣна, както сж ги доставили сърбитѣ.

К. Пастуховъ: Тя е свикнала отъ старо врѣме сѣ сжщо да купува — затова.

Г. Василевъ: Въ покупката на пушкитѣ отъ врѣмето на Савова и отъ демократическо врѣме има почти сжщата разлика въ грамаденъ процентъ. Е добръ, ние искаме, прѣди всичко, честностъ въ армията, ние искаме да прѣмахнемъ корупцията, ние искаме армията да бѣде демократизирана, да бѣде просвѣтена. И ние нѣмате право да давате нито единъ вотъ, който ще оправдае или който ще насърчи корупцията въ България и въ нейната армия. (Ржкоплѣскане отъ лѣвицата и отъ лѣвия центъръ)

Н. Комановъ: Види се, сърбитѣ нѣматъ пари, колкото насъ, да даватъ.

Г. Василевъ: Ние турихме извѣстенъ финансовъ контролъ въ Военното министерство; той трѣбва да бѣде задълбоченъ. Поставиха се за дивизионни счетоводители цивилни лица; тия цивилни лица въ смѣтководството на армията трѣбва да бѣдатъ увеличени. Всички гранати, доставени отъ врѣмето на Савова, сж се оказали негодни, защото сж напъдени съ шнайдеритѣ, който не доизгара и който не дава добри резултати. Това вещество трѣбваше да бѣде замѣнено съ тротилъ, който даде своя ефектъ при Одринъ и други мѣста. Сжщото нѣщо, сжщата промѣна трѣбваше да стане въ запалкитѣ и детонаторитѣ, които въ Савово врѣме не дѣйстваха и се замѣниха въ 1909 г. съ система „Омега“, много по-свършена. Едно голѣмо количество отъ хеповитѣ патрони се пълниха съ новъ барутъ.

Нѣкой отъ дѣсницата: Защо говорите по тоя въпросъ сега? Защо е анкетата?

Г. Василевъ: Защо е анкетата? Анкетата е, за да се установи бойната готовностъ на армията. И по тоя въпросъ азъ именно говоря, защо бойната готовностъ на армията не е била на нужната височина.

България има прѣдъ себе си двѣ задачи. Едната задача е да пристѣпи немедленно къмъ своитѣ вътрѣшни реформи, насочени да я заздравятъ, да я излѣкуватъ отъ минали рани, да я засилатъ чрѣзъ една повсемѣстна и широка демокрация. Отъ друга страна, България трѣбва да издигне своята армия до височина, която да бѣде недосѣгаема. Ние не можемъ да бждемъ гарантирани, че тая армия ще бѣде полезна, ако тя не ни доведе до едно усиляване на нашата мощъ, до нашата мощъ, вътрѣшна и спрѣмо напѣтъ събди. Ако бѣше възможно да се

осигуримъ съ хубави формули, съ гласуване хубави резолюции, азъ съмъ първиятъ, който бихъ се отказалъ отъ това мнѣние. Но това не е възможно. Ние виждаме Ромѣния да не иска федеративна република, ние знаемъ Сърбия и Гърция въ сѣюзъ противъ насъ. Колко струва пѣсенъта, че въ Сърбия, Гърция лѣвитѣ, подобно на нашата крайна лѣвица, щѣли да гласуватъ за федеративна република и въпросътъ да се свърши? Не, българското племе не е обединено. Не само не е обединено, но трѣбваше тукъ единъ депутатъ, прѣдставителъ на турската народностъ, да ни напомни положението въ Македония. Една голѣма частъ отъ нашия народъ е въ безправие. Кое то имаме при турцитѣ, ние го нѣмаме сега. Азъ не правя политика на ухаждане къмъ господата отъ турската парламентарна група: тѣ сж български депутати. Но азъ искамъ да хвърля единъ въпросъ къмъ Турция. Вѣрно е, че ние не бѣхме доволни отъ турския режимъ въ Македония, но сжщо така е вѣрно, че сръбскиятъ и грѣцкиятъ режимъ е петъ пѣти по-лошъ отъ турския. България не може да понесе това. И когато г. Кирковъ въ края на своята рѣчь се отдаде на своето чисто национално чувство, той ви успокои съ туй, че сърбитѣ, грѣцитѣ и ромѣнитѣ, заедно съ насъ, сж подписали въ Букурещъ своята смъртна присѣда.

Г. Кирковъ: Разбира се.

Г. Василевъ: Азъ не съмъ дотамъ песемистъ. Г. Кирковъ е прѣдсказвалъ и много по-страшни нѣща, а и тѣ пакъ не сж се случвали. (Смѣхъ)

Г. Кирковъ: Ба-ба!

Г. Василевъ: Но, въ всеки случай, нашиятъ оптимизъмъ, който, ми се струва, е по-близкъ до нашата дѣйствителностъ, се базира върху една здрава основа. Ние искаме единъ народъ просвѣтенъ, единъ народъ добръ управляванъ, единъ народъ нареденъ икономически, нареденъ културно. И тогава, азъ съмъ убѣденъ, нашиятъ народъ нѣма да откаже, даже въ нѣкои свои крайни прѣдставители, помощта и вота си за голѣми кредити за силна армия, обаче при гаранцията, че това въоръжаване на армията нѣма да води напѣтъ генерали къмъ „Славянска бесѣда“ и къмъ погроми, а ще ги заведе къмъ тѣхното достойно мѣсто, да командуватъ въоръжената мощъ на възобновена и демократизирана България. (Ржкоплѣскане отъ лѣвицата)

Отъ крайната лѣвица: Г. прѣдседателю! Дайте 5 минути отидиъ.

Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ: Давамъ 5 минути отидиъ.

(Слѣдъ отидиъ)

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Засѣданието продължава.

Има думата г. Димо Кьорчевъ.

Д. Кьорчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Говориха много оратори, освѣтъ прѣдложителитѣ на анкетата, обаче никой не постави тоя въпросъ на оная яснота, отъ която той се нуждае, прѣдъ видъ неговата сложностъ и твърдѣ голѣма сериозностъ. Мнозина говориха, че искатъ анкета въ най-широки размѣри. Тѣ казватъ: „Ние искаме всенародна анкета, ние искаме анкета, която да обхваща почти всичкото минало на България и да видимъ съ тая анкета, колко голѣмъ е билъ вложениятъ политически и културенъ трудъ въ тая страна, достатъченъ ли е билъ тоя трудъ, за да не стигнемъ до онова страшно положение, което се именува погромъ на страната“.

Но азъ не мисля да прѣмина по-нататѣтъ, безъ да направя нѣкои бѣлѣжки по голѣмата грѣшка, която правятъ ораторитѣ юристи по тоя въпросъ, тъй като ония г. г. депутати, които говориха за една всенародна, всеобща анкета въ тоя широкъ смисълъ, могатъ да говорятъ така, защото не сж снабдени съ ония познания, които има юристѣтъ. Вчера г. Малиновъ каза: „Азъ прѣди да започна моята рѣчь, казва, дълженъ съмъ да припомня, че въ анкетата трѣбва да влиза и опая дѣйностъ на българското правителство, която съпровожданае сключването на договоритѣ за букурешкия и цариградския миръ“. Това е една голѣма юридическа грѣшка, която г. Малиновъ прави, може-би отъ политически тактъ, а може-би и отъ незнание. Но сжщата тая грѣшка се повтори отъ г. Григоръ Василевъ, не вече по тия поводи, а по подражание.

Г. г. народни прѣдставители! Анкети има четири вида. Има анкета историческа, която може единъ парламентъ да прави. Това ще рече, че парламентѣтъ има право да обърне своето око върху всички натрупанъ опитъ отъ миналото и да обърне това око съ цѣлитѣ и намѣренията, които може да има единъ парламентъ, въ чисто културни области, да даде поводъ за издирването на материяли и документи, до които обикновениятъ историкъ не може да се докосне. Тая анкета се казва историческа. Парламентитѣ я правятъ. Има и анкета, наречена парламентарна; то значи, когато болшинството въ парламента, изказвайки недовѣрие къмъ правителството, рѣши това правителство да слѣзе отъ властъ и да се анкетира неговитѣ дѣла. Ако г. Малиновъ знаеше това, като юристъ, той не можеше да поддържа тезата, че може да се поддържа тукъ анкетата за букурешкия и цариградския миръ, тъй като трѣбва да дойде на властъ и да ни даде подъ сждъ, и за това той има достатъчно опитъ. Трѣбва едно ново правителство да замѣсти настоящето, за да може да се вмѣсти и въпросѣтъ за цариградския и букурешкия миръ като въпросъ, по който може да се прави парламентарна анкета. Това казватъ авторитѣ, това казва парламентарната практика. Има и анкета политическа, каквато е настоящата; то значи едно правителство, което онаслѣдва друго, не прѣзъ врѣмето на властвуването на бившето правителство, но слѣдъ това, подирва смѣтка за дѣлата му, взема мѣрки тия дѣла да се анкетира и създава политическата анкета. Има, най-послѣ, тъй наречената углавна анкета, когато министритѣ за частни прѣстѣпленія, по рѣшение на камарата, се изпращатъ да бждатъ сждени въ гражданското отдѣление на Касаціонния сждъ. Това сж четириѣ вида анкети, и това всѣки трѣбва да помни добръ, и ония, които не знаятъ това, и ония, които го знаятъ, да го не изпушатъ изъ прѣдъ видъ за нуждитѣ на дребната политика. Защото ако парламентѣтъ има назначение да бжде светъ въ своята дѣйностъ, която проявява, то членовѣтъ на тоя парламентъ, за да достигнатъ тая светостъ, трѣбва да бждатъ честни въ намѣренията си, когато работятъ въ тоя парламентъ.

Дълженъ бѣхъ да направя тия прѣдварителни бѣлѣжки затуй, защото виждамъ, че тоя въпросъ се заобикаля или върху него има едно широко недоумѣние. Да се казва тукъ, че ние искаме да вградимъ въ тая анкета всичко, което е станало въ България, то значи, да се не разбираме върху какво говоримъ. Съ това азъ не искамъ да кажа, че цариградския и букурешкия договори за миръ не се нуждаятъ отъ анализъ и анкетиране; но ние тукъ не можете да направите това. Това е активъ на едно правителство. Ако то възстане противъ себе си и дойде да се покае, тогава болшинството ще вземе рѣшение да се анкетира неговата дѣйностъ относително тия два договора; но, иначе, трѣбва да дой-

дете ние на властъ и, както си имате опита и навика, да дадете тогава подъ сждъ правителството и за букурешкия миръ, и за цариградския миръ, които бѣха резултатъ само на вапата политика.

Слѣдъ тѣзи прѣдварителни бѣлѣжки, азъ искамъ да прѣмина специално къмъ въпроса за самата анкета. Нуждата, която налага анкетата, не е партийна, нуждата е политическа и национална. Защото трѣбва всички да помнимъ и да не забравяме, че слѣдъ като България направи въ предложението на 30 и толкова години такива усилия да живѣе, когато тия усилия се бѣха сумирали въ общото желание на народа да използва всичко онова, което бѣше натрупалъ, сждбата или глупостѣта погрѣши на това и България се видѣ изиграна. Може-би това да е поводъ на депутатитѣ отъ опозицията, които говориха тукъ по анкетата, да поддържатъ, че искатъ една всенародна, всеобща, всеотпадна и въ най-голѣми размѣри анкета. Това не е поводъ. Юридическото положение е, че ние тукъ ще правимъ само политическа анкета и то е асж голѣмата нужда по тоя въпросъ, защото ние трѣбва да прѣцѣнимъ или да обезцѣнимъ съ тая анкета политиката, която България не само въ режима на бившия кабинетъ, който води войната, бѣше приложила, но въобще политиката на България прѣзъ цѣлото нейно сществуване, кога тая България е била срѣдство, е била играчка въ рѣцѣтъ на тогава или оногава, и кога е била смирена само прѣдъ чужди съвѣти. България се роди въ оня голѣмъ разгаръ на източна криза, която се нарича източнъ въпросъ или въпросъ за Турция. България пропадна пакъ въ развитието на тая източна криза. И въ това голѣмо развитие на тая източна криза има двѣ направления, има двѣ течения, и днесъ е голѣмиятъ исторически моментъ да се даде цѣна или да се обезцѣни една отъ тия двѣ политики. И тогава ние ще видимъ, че назначението на анкетата, покрай нейната политическа важностъ, има извънредно голѣма историческа важностъ и голѣмъ широкъ исторически опитъ и поука.

Н. Мушановъ: Значи, анкета русофобска.

Д. Кьорчевъ: Не. Защо вадите заключение като партизанинъ, г. Мушановъ?

Н. Мушановъ: Защото Вие говорите за русофобство и русофилство.

Д. Кьорчевъ: Вие нѣмате спокойствието да изслушате една мисль.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Нѣмате думата г. Мушановъ!

Д. Кьорчевъ: Вие нѣмате право да правите заключение така, както правятъ обикновено хората, когато искатъ да си теглятъ заключение за себе си, а не така, както се налага отъ онова, което е сложено на разглеждане.

Нуждитѣ на тая анкета сж политически, анкетата е политическа, тя не е парламентарна, тя не е историческа, не е углавна анкета. Когато се рѣши да се избере комисия, която ще анкетира, азъ ще говоря какви трѣбва да бждатъ правата на тая комисия, за да може тя да бжде и углавна, да има правата на единъ сждбенъ слѣдователъ, и малкиѣ прѣстѣпници, които не сж били прѣстѣпници, защото е имало такава политика въ България, воднага да отидатъ при прокурора; нѣма да имъ направимъ честѣта, што парламентѣтъ да ги обвинява. Анкетата е само политическа и като политическа, тя има тия цѣли — да се прослѣди значението, силата и голѣмия интересъ, който страната може да има отъ една политика, водена прѣзъ най-важния моментъ отъ сществуването на тая страна.

В. Коларовъ: Само това ли?

Д. Кьорчевъ: Не само това. Това е нейното назначение, по, покрай това, тя ще има свое назначение да анкетира тила, да анкетира кражбитъ, да анкетира венчико онова, което се е вършило прѣзъ тая война. Но то не е централниятъ пунктъ, съ който така много се ангажира парламентътъ.

Всички г. г. оратори отъ лѣвицата, отъ опозицията, които се изказаха, изказаха малко своеобразно цѣлитъ и въобще какви сж нуждитъ отъ тая анкета. Едни — споредъ гледището на своята партия; други — споредъ гледището на своята партия, плюсь очакванитъ надежди за тая партия; и трети — отъ свое гледище. Но, когато ще гласуваме за анкетата, която ние тукъ трѣбва да създадемъ, прѣди всичко трѣбва да подиримъ, достатъчни ли сж поводитъ, за да се създаде тая анкета, доколко поводитъ за анкетиране на единъ бившъ кабинетъ сж достатъчни. Тукъ ние не сждимъ, тукъ ние нѣма да обвиняваме. И азъ се чужда, защо г. Теодоръ Теодоровъ и г. Даневъ не взеха първи думата, за да дадатъ по-широко освѣтление, та и ние, като говоримъ, да подиримъ максимумъ достатъчно поводи за анкета.

Д-ръ Б. Вазовъ: Вие вземате инициатива и трѣбва да обясните, какво искате.

Д. Кьорчевъ: Анкетата, когато съ нея димъ онова, което е вършило бившето правителство, не би била цѣнна, ако ние сега не знаемъ поводитъ, по които тя се създава, поводитъ, за които тая анкета трѣбва да бжде назначена отъ парламента. Поводи има много, тѣ трѣбваше да се посочатъ. Отъ тия поводи не трѣбваше да се прави политика, отъ тия поводи не трѣбваше да се вакада правителството, не трѣбваше да се нападатъ отдѣлни партийни групи, когато парламентътъ, изпълнявайки тукъ сждебни или високо културни функции, трѣбва да стои на своята висота. По тоя начинъ се освобождаватъ за мигъ прѣдставителитъ на бившето правителство да мислятъ, че тѣ сж хора, чиито дѣла тукъ като се анкетира, не сж виновни. Азъ тукъ визирахъ една чевъшка, една юридическа презумция, че хората, които евентуално могатъ да бждатъ подсѣдени, сж невиновни, и ние трѣбва да бждемъ твърдѣ внимателни къмъ тѣхъ. Но, което е по-важно, понеже ние търсимъ поводи на едно голѣмо историческо прѣстѣпление, трѣбва да бждемъ сто пати по-внимателни, когато ще подиримъ виновницитъ на това прѣстѣпление, защото колкото едно зло е широко и страшно, толкова когато ще наказвашъ хората, като че сж негови извършители, трѣбва да имашъ максимумъ доказателства, максимумъ безспорни доказателства, а не тѣй, както сж се правили анкети у насъ, анкети, при които не се разпитватъ хората, които се подозиратъ. Така е правена анкетата отъ демократическия режимъ. И когато тукъ защитавамъ тая строга юридическа кауза, азъ съмъ абсолютно правъ, и който желае да ме прѣкъсва и да ме отрече, ще опровергае себе си или ще докаже, че не знае въпроса. Съ това азъ не защитавамъ хората отъ бившия кабинетъ, но искамъ да защита честта на парламента, да кажа, че настоящиятъ кабинетъ и хората отъ болшинството, както и господата отъ лѣвицата, които излизатъ съ това прѣдложение, да подирятъ смѣтка за миналото управление, съ това тѣ ще стоятъ на оная голѣма сждийска висота, която имъ се налага отъ случая, да подирятъ виновницитъ; макаръ и да ги знаатъ, макаръ и да ги чувствуватъ, че сж тѣ, като политици, но докато за тия хора не е установено, че сж виновни, не можемъ да ги ругаемъ тукъ. Друго е да ругаемъ тѣхната политика, друго е да обезцѣняваме това, което тѣ сж вършили като политици,

но тѣхната лична честъ, тѣхното лично достойнство ние ще запазимъ. На тая голѣма висота трѣбва да стои парламентътъ, на тая голѣма висота поставя въпроса правителството и болшинството. (Нѣкои отъ дѣсницата ржкоплѣскаатъ)

Сега, да видимъ редъ по редъ, г. г. народни прѣдставители, каква бѣше достатъчността за поводитъ на тая анкета, изтъкнати подъ редъ отъ групата на тѣснитъ социалисти, чрѣзъ нейнитъ прѣдставители г. г. Благоевъ и Кирковъ, и послѣ ще прѣмина на важния въпросъ, върху онова, което говори вчера г. Малиновъ. Защото, доколкото бѣха ясни и категорични прѣдставителитъ на социалистическата партия, дотолкова въ рѣчта на г. Малинова има едно широко и доминирующе недоумѣние, съ което се замѣглиха въпроситъ, съ което не се постави въпросъ за анкета, но не се пунктуираха редъ мѣгливи политически схващания, ненужни за въпроса, който занимава парламента.

Г. Благоевъ каза, че отговорноститъ трѣбва да се подирятъ, прѣди всичко, въ ония хора, които създадоха политическата подготовка на войната. Това е, безспорно, право. Той заедно съ г. Киркова казватъ, че „тая политическа подготовка, въ какъто видъ да ни бжде изнесена отъ парламентарната анкета, ние я знаемъ, защото знаемъ историческитъ опити и защото ние не грѣшимъ, когато анализираме спокойно и безпартийно историческитъ събития“. И поддържатъ, че „вие, буржоазнитъ партии, отъ редъ години насамъ сте ту въ лапитъ на Австро-Унгария, ту въ лапитъ на Русия, а какъто и да правите сега, какъто и да анкетира, ако днесъ наречете едни грѣшници, утрѣ тѣ ще ви наречатъ грѣшници, и по този начинъ ще живѣете въ противорѣчие, ще живѣете, докато изчезнете, ще живѣете дотогава, докато не се сбѣдне онова другото — най-послѣдната крайностъ, която ние ви прѣдричаме“. Всичко това, така казано, изглежда правдиво, ако то се отнасяше до построения за неодушевени прѣдмети, доколкото не се касае за нуждитъ, за развитието, за културата на една нация. Построено така логически, то изглежда правдиво отначало докрай правилно, по заключението и прѣдпоставкитъ. Но то не може да служи на насъ като мотивъ да повдигнемъ ние парламентарна анкета, защото е въпросъ отъ политиката на една политическа партия въ страната. И ако социалъ-демократитъ не ги боли за злото, както не ги е болѣло, когато сж го прѣд-виждали и сж го посрѣщали спокойно, тѣ и днесъ нѣма защо да искатъ анкета. Тѣ сж очаквали нѣщо, което историческиятъ случай налага съ една фатална необходимостъ. Защо, тогава, искате анкета? Така трѣбваше да стане, споредъ васъ, и понеже вие сте фаталисти, отдайте всичко това на злата българска сждба.

Г. Кирковъ: Ние употребихме всички усилия да ви вразумимъ. При все това вие вървѣхте.

Д. Кьорчевъ: Ама Вамъ е безразлично, г. Кирковъ, да-ли въ България ще има катастрофа или не. Вие казвате: „Ако не днесъ, то утрѣ, ако не утрѣ, въ послѣдующитъ дни ще настѣпятъ тия страшни изпитания за една нация, която не може да опрѣдѣли своето историческо развитие“. Но това безразличие у васъ не е прѣстѣпностъ отъ ваща страна. То е едно безгрижие, какъто безгрижие иматъ политическитъ калугери. Вие сте политически калугери въ нашия животъ, и онова безгрижие, което ви обхваща, ви радва, то топли вапитъ сърца, но то никакъ насъ не интересува.

Нѣкои отъ дѣсницата: Вѣрно! (Ржкоплѣскаатъ)

Д. Кьорчевъ: Ние, казватъ тѣ, трѣбва да влияемъ, прѣди всичко, върху обективнитъ условия, които

пораждат дадени резултати, и тогава само могат да се избягнат злините; предварително да обмислимъ всички възможности за и противъ, за да не стане нѣщо зло. Ами че обмислете вие, прѣди всичко, всички възможности за партията ви, за да не стане въ нея нѣщо зло, както тя е пълна съ злини. Животътъ е пълненъ съ всички ония бацили и елементи на развитие и разложение. Вие искате да поставите тоя животъ, духовенъ и националенъ, въ страната само въ положение на едно физическо развитие, да го анализирате тъй, както се развиватъ и живѣятъ канаритѣ и дърветата ли? Това може да бѣде единъ принципъ еволюционенъ, единъ принципъ на логика, но то не е принципъ на голѣмъ човѣшки моралъ. И азъ искамъ тукъ да посоча за втори пътъ, че едно такова бързо и спокойно отричане на важността на всички оня голѣмъ въпросъ, който може да интересува България, е дирено на почивка, дирено на безгрижие или пъкъ дирено на възможностъ да кажешъ, че „азъ винаги печеля“, както се изрази г. Кирковъ. Тая лихварска смѣтка, такъвъ единъ политически шейлокизъмъ, азъ мисля, тукъ е смѣшно да се поддържа. „Азъ винаги печеля, ние винаги печелимъ: и когато вие мрете, и когато вие се вѣнчавате, и когато се раждате“. Защо така? Кждѣ е разумътъ въ всичко това?

Г. Кирковъ: Защото вие, като класа, трѣбва да изчезнете.

Отъ дѣсницата: А-а-а!

Г. Кирковъ: Това е историческа необходимостъ.

В. Коларовъ: Прѣди всичко, пролетариятъ ще побѣди всички.

Д. Кьорчевъ: Ние, като класа, нѣма да изчезнемъ. Азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че докато сж живи дѣщата и внуцитѣ на това болшинство, тая класа ще живѣе, ние всички ще живѣемъ, бждете спокойни. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсниа центъръ)

Н. Харлаковъ: И докато сте спокоенъ, тикате нацията въ катастрофи.

Д. Кьорчевъ: Ото Бауеръ е казалъ — г. Кирковъ цитира — че липсата на онзи силенъ революционенъ духъ въ малкиѣ балкански буржоазии, бѣше причината да не отидатъ въ Цариградъ, да не опрѣдѣлятъ строго своя интересъ, като буржоазии и, слѣдователно, да не могатъ да направятъ едно голѣмо обединение на полуострова, което той титулува балканска федерация. Ото Бауеръ отъ своя кабинетъ въ Виена, може-би, на ринга, въ размишленията си на една кола или въ едно кафене правн тия разсждения върху построения, които му дава, може-би, науката за икономията, науката за съвършения капитализъмъ, науката за икономическото развитие, науката за историята, но въ никой случай не науката за психологията, за страданията и за развитието въ страданията на единъ народъ.

Г. Кирковъ: Азъ казахъ: той ви прѣоцѣни.

Д. Кьорчевъ: Той е чуждъ на тази страна. Тукъ има терзания на една страна, чужда за единъ нѣмецъ, като Ото Бауеръ, за да бѣде цитиранъ той съ такъвъ голѣмъ авторитетъ — разбира се, съ авторитетъ за единъ Кирковъ. И ако животътъ е повече психология, а по-малко логика, сир., повече душа, а по-малко физика, ние трѣбва да държимъ смѣтка и за личната, и за националната, и за обществената, и за историческата психология. Войната, казватъ, за народа бѣше касапница. Ние я отричахме, но вие пратихте този народъ да мре, каза г. Кирковъ тукъ

и г. г. земледѣлцитѣ ржкоплѣскаха. Не е вѣрно, г. г. земледѣлци. Вие, които идете отъ селата, кажете, въ кое отъ вашитѣ села днесъ не се замѣниха старитѣ надписи по кръчмитѣ съ надписи като Одринъ, Чаталджа, Булаиръ? Всичко това се одобрява и се пѣе недѣленъ донѣ въ вашитѣ пѣсни.

Отъ лѣвия центъръ: Не е вѣрно.

Д. Теневъ: Само въ София и градищата го има това. Тия, дѣто бѣха тукъ, нѣмаха работа и само прѣкрѣсчаваха.

Я. Сакжзовъ: Отговориха Ви, г. Кьорчевъ!

Н. Харлаковъ: Въ селата се убѣдиха, че друга печалба отъ войната нѣма да има.

Д. Кьорчевъ: Азъ не защитавамъ войната въ тоя видъ, но искамъ да кажа, че при всички злополуки, г. г. народни прѣдставители . . .

А. Ботевъ: Тѣзи надписи сж паметници за щурата българска дипломация. Тѣ ще напомнятъ за страданията на българския земледѣлецъ.

Д. Кьорчевъ: Много ми е приятно, че въ днешния моментъ, когато посочвамъ какъвъ е поводътъ въ селата, за да се съхрани великата традиция на войната, вие негодувате и проявявате нова демагогия. Това е демагогия въ много страшенъ родъ, затуй, защото безспорно войната е страшна, тя носи злини, тя зачернява сѣмейства, тя създава бѣднотия и тежко на онзи, който е смазанъ отъ колелото на войната, но за народа тя ще остане една велика традиция, щомъ като е имало побѣди.

Д. Драгиевъ: Вие проявявате голѣма жестокостъ, когато говорите за такава печалба.

Д. Кьорчевъ: Това не е парична печалба, каквато разбирате вие, а това е печалба на духа.

С. Омарчевски: Никаква печалба не е това.

Г. Кирковъ: 60 хиляди български души отидоха.

А. Ботевъ: Отъ трибуната само можете да говорите, че войната е печалба за духа, а не въ дѣйствителността.

Н. Харлаковъ: Най-голѣмата печалба е тази, че 60.000 души се възнесоха къмъ небето.

Д. Кьорчевъ: Вие сте съ кораво сърце, г. Харлаковъ, недѣйте ги оплаква; ние сме по-сантименталисти. — Войната въ никой случай, за никой народъ не е касапница. Героизмътъ на народитѣ, проявенъ било въ силни реформи, било въ революции или въ война, винаги трѣбва да се поддържа на една висота, за да бждатъ тия народи гарантирани отъ изразждане. Азъ казвамъ „и революция“, защото азъ не съмъ противъ революцията. Вие мислите, че когато ще я правите, ние ще бждемъ съ скръстени ржцѣ?

Г. Кирковъ: Разбрахме, че и тая теория иде отъ Гюмюрджина, тъй както и Вашата теория за неотговорността на военния министъръ.

Д. Кьорчевъ: Тая теория иде отъ тукъ, а пъкъ вашитѣ теории идатъ отъ вѣстниците. — Азъ искамъ и тукъ да поддържаме съ една свирѣпа искреностъ, която прилича на единъ народъ, който е прѣтърпѣлъ толкова много страдания, че войната въ

никой случай за него не е касапница. Това е едно голѣмо петно върху тая традиция, която създава войната. Напиятъ народъ не трѣбва да чува подобни нѣща. Тоя народъ ще си състави пѣсни за войната, ще възпѣва войната и ще пунктира въ врѣмената всички велики дати. И г. Малиновъ вчера, когато каза „струва ми се, на 17 септемврий се появи мобилизацията“, говорѣше съ едно малко съмнѣние върху една дата, която и най-простиятъ българинъ ще помни докато е живъ, а единъ политически мъжъ забравя. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсни центъръ) Единъ политически държавенъ мъжъ не може съ колѣбане да си припомня дата, безспорно велика, каквато е 17 септемврий, каквито сж и послѣдующитѣ.

Азъ искамъ сега да прѣмина върху рѣчта на г. Малинова. Той отсъствуваше, когато азъ му казахъ, че той направи грѣшка съ своята рѣчь, като още въ своя уводъ постави като въпросъ, нуженъ за анкетата, и анкетиране дѣлата на правителството, относително бухурешкия и цариградския миръ. Г. Малиновъ! Вие грѣшите въ това отношение: грѣшите и като депутатъ, грѣшите и като юристъ, затуй, защото нашата анкета не е парламентарна, а е политическа. За ревизирането на бухурешкия и цариградския договори може да направите парламентарна анкета като падне това правителство отъ властъ и дойдете вие, да повдигнете анкета. Такъвъ е парламентарниятъ опитъ, такава е и доктрината.

Г. Кирновъ: Всѣки на реда си.

Д. Кьорчевъ: Да, всѣки на реда си. Инакъ е невъзможно, г-да, това да стане.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Само това нѣма да стане.

Д. Кьорчевъ: Когато дойде врѣме да разглеждаме въпроса за бухурешкия договоръ, тогава ще се изкажемъ. Азъ бихъ желалъ да не се повтаря тогава нищо отъ това, което се каза сега и вие ще дойдете пакъ съ старото орѣжие, а ние ще дойдемъ съ ново, което вие не знаете. Но г. Малиновъ въ рѣчта си направи алюзия, че тая анкета, може-би, нѣма да бѣде упражнена съ оная сериозна бдителностъ върху бившето правителство, съ каквато се налага да бѣде извършена, затуй, защото въ декларацията си прѣдъ XVI-то обикновено Народно събрание правителството каза: „Азъ ще подпомогна тая парламентарна анкета“, като искаше съ тоя намекъ да направи алюзия, да направи впечатление, че правителството нѣма да даде всичката своя помощъ, като отвори всички държавни архиви за анкеторитѣ. Тукъ се говори, казва той, за конвенции, които сж сключени отъ бившето правителство и които анкеторитѣ мислятъ да анкетираатъ, но тия политически конвенции вие не можете да анкетираате, затуй, защото трѣбва да искате съгласието на чуждитѣ държави, които сж страни въ тия политически договори. Това може да бѣде вѣрно. Но анкетата се иска за нѣща, които сж трупове, а тя не се иска за нѣща, които сж живи прѣдмети и върху които тежатъ задължения за България. Ако има конвенции, които сж въ сила, конвенции, съ които България е още ангажирана, защо ще правите за тѣхъ анкета? Слѣдователно, тая мисль на г. Малинова отъ началото до края бѣше празна. И въ нейната празнота азъ виждамъ само желанието да се направи тази алюзия, че днешното правителство нѣма да има голѣмо старание да подкрѣпи тая анкета, защото съ нея ще се компрометира, може-би, една политика, отъ която България имала нужда. До такава една незуитщина нито парламентътъ въ бол-

шинството си, нито правителството нѣма да прибѣгнатъ, защото сж, въ своя исторически опитъ, съ тенденцията на една най-голѣма искреностъ по всичко, което сж вършили като либерали въ България. Затуй това съмнѣние на г. Малинова азъ съмъ длъженъ да отхвърля. Анкетата ще бѣде силна, анкетата ще бѣде упражнена съ оная енергия, която ще доведе до резултатъ крайно изтощение, пълненъ анализъ, на всички документи, които бѣдатъ подложени подъ очитѣ на анкеторитѣ. Затова всичкитѣ тѣзи съмнѣния, които се правятъ, сж излишни. Но азъ казахъ, че въ отдѣлнитѣ пунктове на тая рѣчь на г. Малинова, както и въ нейната съвокупностъ, имаше едно покривало отъ недоумѣние, доминираше една мъгла и тая мъгла, може-би, произтича отъ туй, че, като шефъ на партия, г. Малиновъ нѣма достатъчно куражъ да каже онова, което е мислилъ по-рано или което, мислейки сега, трѣбва да изясни, за да се противопостави на правителството или да се съгласи съ него. Политическата партия, асж, наречена демократическа, която монополизира демократизма на страната, винаги стои между партиитѣ, освъ да има самостоятелно положение въ тая страна. И тѣзи рѣчи иматъ значение само да обяснятъ това фактическо положение, което заематъ демократитѣ и партията имъ въ нашата страна. Тѣ злоупотрѣбаватъ съ тая дума „демократизъмъ“: демократизъмъ въ армията, демократизъмъ въ обществото, демократизъмъ навсѣкѣждѣ.

Х. Бояджиевъ: И въ Русчукъ.

Д. Кьорчевъ: „Най-голѣмъ демократизъмъ искамъ азъ въ армията“, казва г. Григоръ Василевъ, „затуй, защото това ще бѣде едно начало, тая армия да отговаря на нашитѣ национални нужди“. Че има ли по-демократична армия отъ нашата, въ която въ единъ щабъ, наредъ съ генерала, стои като редникъ г. Григоръ Василевъ и дава съвѣти? (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсни центъръ)

Х. Бояджиевъ: И дава наставления.

В. Коларовъ: За деморализацията на армията разправяте.

Д. Кьорчевъ: Наречете го деморализация, наречете го демократизация. Вие, които си играете съ фразитѣ, наречете го, както искате, но фактически нашата армия е демократична по това само обстоятелство — лично за убѣждение по този въпросъ на г. Григоръ Василевъ. Защото въ една армия, като германската, простиятъ войникъ не може да помрише до най-долния лейтенантъ.

Н. Харлаковъ: Въ една демократична армия единъ подсѣдимъ не може да бѣде главнокомандующъ. (Ржкоплѣскане отъ лѣвия центъръ)

Д. Кьорчевъ: Въ една демократична страна, като България, нуждитѣ на страната отъ способноститѣ на единъ човѣкъ се пѣнѣха въ момента повече отъ нуждитѣ на единъ партиенъ егоизъмъ. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсни центъръ) Моментитѣ наложиха това. Тамъ е демократизмътъ на България, че не прави въпросъ за свойтѣ национални нужди отъ партизанскитѣ ежки.

Д. Теневъ: (Възразява нѣщо)

Д. Кьорчевъ: Ти да внимаваешъ, че азъ нѣкой пѣтъ ще бѣда твой защитникъ съ голѣмъ хонораръ. (Смѣхъ)

Д. Теневъ: Само че нѣмамъ генералски пари да Ви платя толкова.

И. х. Ивановъ: Колкото тебе ние можемъ да се защитаваме.

Д. Кьорчевъ: (Къмъ г. Д. Теневъ) Г. Ангеловъ ми е далъ свѣдѣния за тебъ. Тая анкета ще бѣде друга и лично между насъ.

С. Златевъ: Г. Кьорчевъ! Добавете, че днесъ въ тая армия виновниците сж на свобода, а невинните редници сж въ тюрмата.

Д. Кьорчевъ: Българската армия не се нуждае отъ моята защита, што отъ защитата на който и да било генералъ, защото тя има достатъчно грамаденъ активъ, съ който може да се гордѣе.

С. Златевъ: Но не демократиченъ.

Д. Кьорчевъ: По тоя въпросъ азъ не мога да говоря. Азъ мога да дамъ само всичкото мое съчувствие на радостъ и възторгъ прѣдъ тая армия, но нѣмамъ смѣлостта да я критикувамъ. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ) Би било единъ позоренъ дилетантизмъ азъ, непосветениятъ въ най-обикновенитъ правила на разпрѣснатия строй въ казармата, да говоря за настѣпление и отстъпление, да говоря за нуждитъ на една върховна команда, за нейнитъ функции, за блокади, за сектори, за Чаталджа и т. п. Този позоренъ дилетантизмъ с една обща язва въ оная полукултурна интелигенция, която тукъ иска да поддържа положения неясни, смѣтни, партизански съ единъ крайно невъзпитанъ и грубъ езикъ.

Отъ дѣсницата: Вѣрно! (Ржкоплѣскане)

Г. Кирковъ: Която, безъ да знае словесността, пише стихове.

А. Ляпчевъ: Генералитъ сѣ изучаватъ изкуството, пъкъ сѣ ги биятъ противъ изкуството.

Н. Харлаковъ: Всички военни гении сж у Савова, а всички дипломатически — у Генадиева.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Къмъ лѣвницата) Моля, г-да, имайте прѣдъ видъ, че застъпаваме въ парламента.

Д. Кьорчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ рѣчта на г. Малинова, която азъ изчѣло нѣма да прослѣдя, но за която имамъ подробни бѣлѣжки, бѣше казано, че единъ отъ земледѣлскитъ оратори поискалъ и анкетиране гласуването на чл. 17 и неговото прокарване, защото, споредъ земледѣлцитъ и споредъ нѣкои, както каза г. Малиновъ, и чл. 17, вмѣкнатъ въ конституцията отъ послѣдното велико Народно събрание, е причина за националната катастрофа, тъй като на основание на този членъ се сключиха политическитъ конвенции за нуждитъ на балканския съюзъ. Така ли, г. Малиновъ? Азъ мисля, че ние не можемъ да правимъ анкета върху чл. 17. Но да казва г. Малиновъ, че чл. 17 послужи за създаването на балканския съюзъ, че не сж прѣдатели ония, които създадоха съюза, а които го разтуриха, и да избѣгне отъ това положение, като казва, че туй станало само по негова инициатива, това е неправилно. Като политическо лице, като шефъ на партия, г. Малиновъ не искаше само да узакони съ чл. 17 една незаконна практика на бивнитъ правителства. До създаването на чл. 17 имаше правителства, които сж сключвали политически договори, безъ съществуването на тая наредба, а г. Малиновъ става инициаторъ на вмѣкването на тая наредба, за да може да се легитимира прѣдъ народа една

политика или да се направи единъ сондажъ за одобрението или неодобрението на този чл. 17, и слѣдъ това да настѣпятъ онѣзи политически конвенции и прѣговори за тѣхнитъ условия, които настѣпиха въ коалиционния кабинетъ. Началото, слѣдователно, за нуждитъ на българската политика отъ сключването на политически конвенции, които въ своята тенденция трѣбваше да създадатъ балканския съюзъ, го сложи г. Малиновъ. Той не сложи политическа наредба, а сложи единъ политически институтъ въ конституцията и не може така да се отдрѣпва. Г. Малиновъ захвана само дѣлото. Но ако говоримъ за политиката на съюза, за нейното произхождение, тая политика се легитимира въ чл. 17, началото на който сложи г. Малиновъ. Така че, азъ искамъ да направя само една бѣлѣжка относително това, по какъвъ локъ начинъ г. Малиновъ избѣгна този въпросъ, който е голѣмъ и въ който той има единъ голѣмъ дѣлъ отъ участие.

Г. Кирковъ: Той се гордѣе съ това.

Д. Кьорчевъ: И се гордѣе съ това.

А. Малиновъ: И ако успѣете да публикувате конвенциитъ, младиятъ Кьорчевъ ще намѣри, че тая политика, на която той прави алюзия, има една дата отъ врѣмената на партията, на която той е членъ.

Д. Кьорчевъ: Да, политическата конвенция на България и Сърбия.

А. Малиновъ: И понеже тя е умрѣлъ трупъ, ще трѣба да я изнесете, ама нѣма да я изнесете.

Х. Кабакчиевъ: На-ли казахте, г. Малиновъ, че нѣма тайни конвенции, а сега сами признавате, че такива съществуватъ. (Смѣхъ въ дѣсницата)

А. Малиновъ: Съжалявамъ, че не сте разбрали, какво съмъ говорилъ.

Д. Кьорчевъ: По г. Малиновъ ме прѣкъсна по този въпросъ и каза, че имало една тайна конвенция съ дата 1903 г. Понеже г. Малиновъ знае, че съществува такава конвенция, и нейното съдържание е България да свърже отбранителенъ и нападателенъ съюзъ съ Сърбия, България трѣбваше да въоръжи тогава своята армия, и намѣри се едно правителство, което похарчи 30 милиона лева, за да я въоръжи. Но отъ партизанска страсть г. Малиновъ даде подъ сѣдъ това министерство. Днесъ вие казвате, че сте знаели тази конвенция. Защо тогава не сте я казали на държавния обвинителъ, за да я вземе той въ съображение? И трѣбваше ние да я изнесемъ прѣдъ държавния сѣдъ, за да намалимъ репутацията на едно обвинение, което е слабо.

А. Мушановъ: Не защитавайте Савова, Вие сто тукъ прѣдъ парламента.

Д. Кьорчевъ: Азъ не защитавамъ Савова. Азъ знамъ, че съмъ прѣдъ парламента. Азъ принадлежа къмъ една партия, която е вапа противница, и къмъ която не принадлежи генералъ Савовъ.

Н. Мушановъ: Вие сте народенъ прѣдставителъ.

Д. Кьорчевъ: Азъ съмъ народенъ прѣдставителъ, и не правя никаква защита на генералъ Савова.

Н. Цановъ: Вие започвате защитата си, която ще продължите въ „Славянска бесѣда“.

Д. Кьорчевъ: Г. Найчо Цановъ! Този въпросъ не е отъ онѣзи, които най-много Ви интересуватъ, за-

това не приказвайте. Азъ зная кое Ви най-много интересува. Вие едно време, когато се сключваше тая конвенция между Сърбия и България, въ Българския на нѣкакво събрание, предлагаште, че за максимален моралъ, който трѣбва да има личността, трѣбвало да стане вегетарианецъ. Съ това се занимавахте. (Смѣхъ въ дѣсницата и дѣсния центъръ)

Н. Цановъ: Простиятъ човѣкъ само глупости може да говори.

Д. Кьорчевъ: Г. Малиновъ каза, че ние съ тая анкета ще направимъ единъ разборъ, единъ анализъ на всичко онова, което бившето правителство е вършило. Съ това ще искаме да посочимъ кои сж виновниците, защото тая голѣма катастрофа интересува всички ни. Обаче, азъ нѣма, казва, да прибѣгна до анкетиране на онова обществено мнѣние, което е повлияло върху отговорнитѣ лица, защото е имало отговорно правителство. Общественото мнѣние не може да влияе. Обаче ако съ това, казва той, ние трѣбва да направимъ алюзия на туй, че България трѣбва да води тая или оная политика, да върви съ Австро-Унгария или съ Русия, азъ не мога да се съглася нито на едното, нито на другото, затуй, защото, ако ние сме българи, ще кажемъ на Австро-Унгария: „Ние не можемъ да отидемъ за нуждитѣ на австро-унгарската политика, противъ славянитѣ“, а на Русия въ сѣщия моментъ ще кажемъ: „За нуждитѣ на славянството ние не можемъ да престанемъ да бждемъ българи“ — който афоризъмъ, анализиранъ, въ резултатъ носи туй, че ще бждемъ винаги българи и въ всѣки моментъ, когато стане пужда, защитници на една славянска кауза. Това е съдържанието на този афоризъмъ.

А. Малиновъ: Не сте го разбрали.

Д. Кьорчевъ: Разбралъ съмъ го.

А. Малиновъ: Даже г. Геннадиева не сте разбрали.

Д. Кьорчевъ: Азъ нѣмамъ нужда да разбирамъ никого.

А. Малиновъ: Не сте го разбрали, и нѣма да го разберете.

Д. Кьорчевъ: Нѣма да го разберете Вие, г. Малиновъ, който си служите съ една фраза, която не е ясна директива за една партия.

А. Малиновъ: Дайте я.

Д. Кьорчевъ: Когато ще дадемъ директива за Вашата партия, нѣма да я дадемъ тукъ, а другадѣ.

А. Малиновъ: Вие дължите да дадете на народа, на парламента. Ако я дадете въ колонитѣ на вѣстника ви, тя не е интересна.

Д. Кьорчевъ: Тя е интересна навѣкъждѣ. — Та съ този афоризъмъ да се опрѣдѣли гледището на единъ политически мжжъ, е твърдѣ наивно. Въ Русия, за нуждитѣ на външната политика, винаги каузата на общото славянство е била демагогия, за вътрѣшнитѣ нужди на страната, каузата на антисимитизма е била най-голѣма демагогия. А за външната политика спрѣмо балканскитѣ държави най-голѣма демагогия е била съ тоя общо-славянски въпросъ. Г. Малиновъ, азъ бихъ желалъ въ името на тоя свѣтълъ принципъ, въ името на общата славянска солидарностъ, идете въ Русия — знаете много добри руски езикъ — и викнете съ Вашия гласъ „Да живѣе Полша!“ и да видимъ какво ще стане съ Васъ. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

А. Малиновъ: Азъ виждамъ, че съвсѣмъ не сте ме разбрали

Д. Кьорчевъ: Азъ съмъ Ви разбралъ. Вие нѣмате политика нито отъ тукъ, нито отъ тамъ. Вие чакате отъ другадѣ.

Р. Маджаровъ: Важно е сега да видимъ Вашата.

Д. Кьорчевъ: Но г. Малиновъ, като искаше да хвърли единъ упрекъ върху главната квартира прѣзъ време на войната съ Турция, за дѣйствиата на която главна квартира сжко се иска анкета, каза: „По тоя въпросъ има единъ страненъ възгледъ въ обществото, въ хората на политиката въ България. Всички казватъ, че мирътъ могълъ да се сключи, защото въ единъ пакетъ, г. Кочо х. Калчовъ носѣлъ отъ Цариградъ въ главната квартира неговия текстъ. Немъ, каза г. Малиновъ, всичко това може да бжде сериозно, немъ Турция само затуй, защото има прѣдъ себе си единъ Кочо х. Калчовъ, ще сключи мира съ него? Не. Защото тая Турция имаше въ тоя моментъ прѣдставители въ Лондонъ, и ние имаме прѣдставители тамъ. Ако тя желаше да сключи мира, тамъ бѣше най-удобно и официално, и юридически да се свърши тая работа“. Всичко туй на пръвъ погледъ изглежда вѣрно, но не е вѣрно положението, че ако Турция искала да сключи миръ въ Лондонъ, щѣла да го сключи при тѣзи условия, при които го сключваше съ Кочо х. Калчовъ. Въ Лондонъ не можа да се сключи мирътъ. И ние искаме анкета затова, защото напѣтѣ пратеници не защитаваха въ Лондонъ каузата на България, а защитаваха каузата на нѣкакъвъ си съюзъ. Турция чувствуваше това, и затуй самата тя предлагаше миръ съ България — отъ уважение къмъ тая България, която я надви. И тамъ е разликата по тоя въпросъ, който ще анкетираме. Защо Турция не прѣдложи условията въ Лондонъ, а ги прѣдложи въ Цариградъ на Кочо х. Калчовъ?

Я. Санжзовъ: Защото българското правителство не желаше да развали съюза.

Д. Кьорчевъ: Защо българското правителство не се рѣши да приеме тѣзи условия? Да-ли затуй, за да не му вземе славата Кочо х. Калчовъ, като сключи той мира? Съображенията на правителството за насъ сж чужди. Азъ прѣдиполагамъ, съобразно всички ония системи на бившето правителство, че тая нужда се диктуваше повече отъ желанието му да защити интереситѣ на съюза, които интереси за мене — когато и да било, ще поддържамъ — сж били винаги чужди на България. Тоя съюзъ изникна въ единъ моментъ, като изненада за цѣлата страна. България отъ 30 години сжествува, България отъ 30 години мечтае своето обединение; тя се роди въ кръвъ, искаше да се развива съ кръвъ, да порасне и да стане по-велика пакъ съ кръвъ. Това бѣше историческото назначение на тая нещастна страна, съ туй страшно международно положение. Когато всички българи сж мечтаели за това, никой не е мислилъ, че като ще се боримъ съ Турция, ще имаме за помощници сѣрби, гърци и черногорци. Слѣдователно, тая чужда идея, която въ единъ моментъ изненада цѣлъ народъ, не се подложи на критика, защото веднага тоя народъ отиде подъ знамената и защото бѣше подъ хипнозата на това, което се казва война, която донесе героизма, славата на България и по-нататъкъ всичко онова, което ние наричаме нещастие, но което не произхожда отъ войската, която трѣбва да се защити, а отъ всички ония, които си служеха съ нея, като съ единъ инструментъ, годенъ за една безсистемна и безцѣлна политика. Така че г. Малиновъ не можеше да поставя тѣй въпроса, че Турция, ако желала да сключи миръ, могла да го сключи въ Лон-

донъ. И г. г. анкетаторитѣ, които ще влѣзатъ въ комисията, нито на моментъ могатъ да се спратъ по този начинъ на тоя въпросъ, защото тукъ не се сключва единъ търговски договоръ, та да ти е безразлично съ кого ще го сключишъ, когато имашъ съюзници, а тукъ имашъ единъ политически миренъ договоръ и имашъ всички изгоди да го сключишъ съ оня, който ще ти даде най-големъ изгоди. И турцитѣ така сж разсѣждавали и турцитѣ въ тоя моментъ по едно странно съвпадение на съдбата можеха да бждатъ спасители на България.

Д-ръ Б. Вазовъ: Тѣ и сега сж такива.

Д. Кьорчевъ: Тѣ донесоха славата ѝ, защото прѣтърпѣха своя погромъ. Защото непосредствено на България прѣдлагаха условия за миръ, не, не щемъ да се прѣдлага на насъ, трѣбва да се прѣдложатъ на съюзниците. Върху тоя въпросъ азъ имамъ документи, но азъ не нося папки отъ документи, за да ги показвамъ, защото сж интересни тия документи днесъ само за менъ, а не за парламента. Всѣки оперира съ тия документи така, както е настроенъ политически, както е възпитанъ. Но когато единъ колективитетъ ще разсѣждава върху тия документи, азъ мисля, че истината най-добъръ ще се изнесе и затова не си служи съ документи. Азъ зная много по тоя въпросъ. Не се чудете, г. Малиновъ, защото тая червена книга, която вие носѣхте тукъ, най-напрѣдъ я имахъ азъ по едно случайно съвпадение. Тамъ има много документи.

А. Малиновъ: Г. Кьорчевъ, признавамъ, че знаете много и нѣма защо да ме убѣждавате.

Д. Кьорчевъ: Но тукъ да се прави едно недоумѣние, да-ли азъ съмъ правъ относително това положение, което отричамъ и което поддържаше г. Малиновъ, че Турция трѣбваше да сключи миръ само въ Лондонъ и правителството заслужава неговата похвала, задѣто не е приело Кочо х. Калчова, това не е положение на политически мжжъ, който иска да издигне на една правствена и политическа висота престижа на едно правителство, а напротивъ, това е положение на единъ политически мжжъ, който недоумѣва по въпроса или прави пѣкаква политика, която той не искаше тукъ да ни каже и, слѣдователно, можеше да прѣмълчи, безъ да втиква фразии и недоумѣния ненужни за случая.

А. Ляпчевъ: Кой прати г. Калчова въ Цариградъ?

Д. Кьорчевъ: Тая работа, както се изнесе въ вѣстниците, както се изнесе въ печата, мисля, че вие знаете много добъръ, нѣма нужда мене да питате.

А. Ляпчевъ: Азъ питамъ Васъ, понеже говорите за моралъ въ управлението.

Д. Кьорчевъ: Азъ знамъ, но не искамъ да кажа. Нѣмате право да ме питате. Васъ не трѣбва да интересува какво зная азъ, а да ви интересува онова, което ви казвамъ. Нѣма да ви го кажа.

Г. Кирковъ: Не е вѣжливо, не е учтиво.

Д. Кьорчевъ: Но вие, г. Ляпчевъ, кажете ми, въ първа армия, кои бѣха отъ вашитѣ близки приятели — подпоручици и редници — които настояваха най-много да се върви въ Цариградъ.

А. Ляпчевъ: Азъ зная, че вие бѣхте телефонистъ.

Д. Кьорчевъ: Азъ не бѣхъ телефонистъ, но азъ зная, че вие ходѣхте отъ шабъ на шабъ, отъ трапеза на трапеза при офицеритѣ да правите политика.

А. Ляпчевъ: Не е вѣрно. Азъ ходихъ въ армията, за да бѣгамъ отъ българската политика.

Г. Занковъ: Демократическитѣ бюра въ Радовницѣ отидете да видете стоятъ ли. Тамъ ли намѣрихте да образувате бюра?

А. Ляпчевъ: Азъ отидохъ въ армията, защото не подлежахъ на наборъ. И когато отидохъ въ Стара Загора . . .

Д. Кьорчевъ: Генералъ Савовъ не Ви присе.

А. Ляпчевъ: И на обѣдъ ме кани.

Д. Кьорчевъ: Но, г. г. народни прѣдставители намъ ни каза г. Малиновъ, че анкетата не може да се простира и по този въпросъ, защото той не вѣрва. Слѣдователно, той не желае да се анкетира и по въпроса, че Русия ни е прѣчила да влѣземъ въ Цариградъ. Това, ако не се вѣрва, не зная кое трѣбва да се вѣрва. Но ако г. Малиновъ имаше достатѣчна историческа култура, той трѣбва да знае, че Русия има вечния интересъ да запази всичко онова, за което е проливала кръвъ, което е въ аспирациитѣ на нейната политика, което всѣки единъ руснякъ знае. Има телеграми за това. Въ тая червена книга и въ всички дипломатически книги, които сж излѣзли, се говори, че ако вие, българитѣ — говори се на г. Данева — искате да напредвате къмъ Цариградъ, ще настѣпятъ страшни complicationи. Това го говори на турския пълномощенъ министъръ въ Букурещъ рускиятъ посланикъ и слѣдъ това го прѣдава на Министерството на външнитѣ работи въ Букурещъ. Това го има въ зелената книга и тая работа г. Малиновъ може да провери, за да се убѣди въ това — мисля, че телеграмата е подъ № 9. Тия complicationи можеха да настѣпятъ затуй, защото ние отивахме въ Цариградъ, като въ единъ естественъ теренъ, да прѣслѣдваме едно наше законно наслѣдство, а ние не сме смѣтали никогъ, че Цариградъ е билъ наше законно наслѣдство, нито по исторически причини, нито по етнографически причини, нито по каквито и да било други политически съображения. Но да се дразни по този начинъ една империя, като се тласка войската къмъ Цариградъ и да се намалява нейниятъ воененъ пристижъ съ туй, защото помнете прѣзъ 1877 г. коалирана Европа по тоя въпросъ сирѣзъ великия князъ на Санъ-Стефано, а ние да вършимъ това, то значи да вършимъ едно историческо безумие, за което, за нещастие, се наказва една страна, а не ония, които го искаха.

В. Коларовъ: Щѣше да има селски кръчми съ надписъ „Цариградъ“.

Д. Кьорчевъ: Нищо нѣмаше да има.

Я. Сакжзовъ: Сега остава да кажете, кой е искалъ да вървимъ къмъ Цариградъ.

Д. Кьорчевъ: Г. Сакжзовъ, азъ казахъ въ моята рѣчь, че ние тукъ говоримъ, за да подиримъ достатѣчността отъ поводитѣ за една политическа анкета.

К. Пастуховъ: Вие кого смѣтате?

Д. Кьорчевъ: Не е нужно да питате мене кого смѣтамъ. Ако анкетата достатѣчно не ме убѣди, азъ ще ви кажа, много дръзки сж, много смѣли сж и много дилетанти сж ония, които казватъ: ние знаемъ, ние имаме документи, ние върху тоя въпросъ сме добъръ осведомени. Можешъ да анализирашъ, да правишъ разборъ, можешъ да се съмѣташъ, да прѣд-

полагашъ, но категоричности по тия въпроси не може да полага никой, освѣтъ оня, който проявява нахалностъ, а не иска да говори върху въпроса така.

Н. Харлаковъ: Ние подозираме.

Д. Кьорчевъ: Вие не подозирате, а обвинявате.

Я. Санжзовъ: Г. Кьорчевъ, Вие констатираме, че о било безумие . . .

Д. Кьорчевъ: Голѣмо.

Я. Санжзовъ: . . . и прѣстѣпление даже туй наше отиване къмъ Цариградъ, което е провокирало една цѣла империя. И ние искаме да бѣде анкетирано отъ кого е направено това безумие.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Ами че и ние искаме. Той не анкетира, защо го питате? Анкетата трѣбва да питате.

Я. Санжзовъ: Значи и вие искате да се анкетира, кой е извършилъ онуй безумие да се върви срѣщу една велика империя.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Да.

Д. Кьорчевъ: Г. Санжзовъ, азъ съмъ длъженъ да Ви дамъ една лична декларация, ако мога за такава да говоря — както тукъ обикновено декларираме други, на менъ не прилича да правя това — че ако анкетата установи кой е виновниятъ за това наше-ство къмъ Цариградъ, понеже законитъ за министерската отговорност по този въпросъ сж малко слаби, прѣдвиздатъ наказания само тъмниченъ затворъ, азъ бихъ искалъ за тоя виновникъ да се издигне една публична бѣсилка и неговата паметъ да виси върху тая бѣсилка на площада сто години и никой да нѣма право да я смѣкне отъ тамъ. (Ржкоплѣскане отъ всички страни)

С. Омарчевски: Само да се не попишманишъ.

Д. Кьорчевъ: Нѣма да се попишманя.

Г. Кирковъ: Вие си изгорихте корабитъ къмъ министерското кресло.

Д. Кьорчевъ: Това не ме интересува, кажете го на г. Санжзова.

Н. Харлаковъ: Той знае, че само заплашвания могатъ да доведатъ до министерското кресло.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Вие затова ли заплашвате?

Д. Драгиевъ: Отдовѣ единъ нашъ другаръ се обади. Вие му казахте да внимава, че единъ день ще му станете защитникъ. Да не би и на оногова да станете защитникъ?

Д. Кьорчевъ: Ако му стана защитникъ, тогава и мене ще турите на тая бѣсилка. За да ми кажете тая свѣтина духовитостъ, г. Драгиевъ, трѣбваше да помислите по-лътно.

Но, г. г. народни прѣдставители, въпросътъ тукъ бѣше, че г. Малиновъ, като прѣдставителъ на една партия, която желае анкетата, каза, че не вѣрва, какво Русия намъ е прѣчила за влизането въ Цариградъ. Азъ да съмъ руснакъ и да имамъ сила, бихъ смазалъ тая България, която прѣчи на моитъ интереси, защото задъ мене стоятъ интереситъ на 160 милионенъ народъ, който никога не могатъ да бѣдатъ

въ коллизия съ интереситъ на четири милионенъ народъ и азъ ще упражнявамъ тая политика съ всичката бруталностъ, ако ми се прѣчи брутално. Най-правилното поставяне на въпроса е, че когато въ България се прави политика на български интереси, никога не трѣбва да се избиратъ съвѣтници и хора, които въпрѣки най-голѣмото имъ желание да бѣде България добръ съ Русия, отиватъ да ѝ прѣчатъ, отиватъ да вършатъ нѣща, които сж противъ нея, да я провокиратъ и тя ще-неще да създава нещастие намъ. Азъ ако бихъ билъ руснакъ, бихъ така защитилъ руската кауза, като българинъ, обаче, не. Тукъ не се касае за русофилство и русофобство. Ако има правилно поставяне на този въпросъ, ще има и правилно разрѣшеніе. България се нуждае отъ една политика, която да бѣде наша. България, понеже е малка, понеже е страна на политическитъ компромиси, ще търпи съвѣтитъ на чужди страни. Но понеже желае да живѣе и има всички добродѣтели за единъ дълготраенъ животъ, има всичката енергия, затова всѣки български политически мѣжъ трѣбва да подири за съвѣтникъ оня, който ще му гарантира въ бѣдѣше най-правилно развитие на тѣзи интереси, а не да провокира онзи, отъ когото може да има полза — не да играе една мошеническа политика. Ако това безумие е било добръ обмислено, може да се нарече прѣдательство, тъй като на всички е извѣстно, че България изникна, роди се въ развитието на тази голѣма източна криза, въ отношенията на Русия съ Турция и на Турция съ цѣла Европа. И на така родената България не бѣше дадена свобода ѝ на тѣсия, както каза г. Кирковъ. Тя си извоюва тая свобода, и тя си пролѣ кръвта; слѣдъ това започна да живѣе и можеше да се развива правилно, само ако можеше да използва онова развитие на източния въпросъ, което можеше да донесе участіе на тая страна.

И. Януловъ: Много сте правъ, но сжщата логика важи и за Австрия. И тя не по-малко се грижи за своитъ интереси.

Д. Кьорчевъ: Малкитъ държавици трѣбва да усвоятъ политиката на най-висшъ опортюнизъмъ. Ако днесъ наречешъ нѣкого русофилъ, а утрѣ — русофобъ, това не значи, че е извършилъ прѣдательство къмъ своитъ убѣждения. Прѣдатель е онзи, който, като ги циментира, тѣ прѣставатъ да сжществува и той остава безъ убѣждения. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата)

Н. Харлаковъ: Това е Вашата прѣдпоставка къмъ новия русофилски курсъ на правителството.

Д. Кьорчевъ: Та този въпросъ за русофилство и австрофилство така трѣбва да се постави. Този въпросъ не може да прѣдшествува въпроса за българскитъ интереси, както обикновено хората го поставятъ на разглеждане. Съ кого ще вървимъ? На онзи, съ когото ще вървимъ, трѣбва да му познаваме интереситъ. И г. Малиновъ или който и да билъ, не може да каже, че Русия не ни е прѣчила. Тя има законно основание да ни прѣчи за този Цариградъ, защото го желае, защото има сили да го вземе, защото това е центърътъ, душата на нейната политика, защото за това е дала жертви, защото, най-послѣ, на тия стремени къмъ Цариградъ ние ѝ дължимъ свободата си като държава. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ) Това трѣбва да се разбере. Отъ признателностъ къмъ Русия, която въ стремението си да вземе Цариградъ, даде свободата на България, не трѣбваше да вършимъ това безумие. Ние отидохме да я провокираме, да ѝ прѣчимъ, да се подиграваме съ нейния колосаленъ и тежъкъ прѣстижъ, не само като прѣстижъ на голѣма сила, но

съ престижа и като наша освободителка. Прѣдъ това Народно събрание стои на коня царь Освободителъ. Всѣки знае, че той дойде въ България да съпровожда своитѣ войски не за селянитѣ отъ Плъвенския окръгъ, които бѣха натикани въ землишки, не затуи, че сж християни, но той дойде тукъ за свои цѣли, стана освободител на насъ и ние използвахме историческия моментъ. Днесъ, обаче, благодарение не на чужденци, а на наши хора, сждбата и тия хора ни смазаха, и понеже ни останаха още малко сили, ще подиримъ тѣзи, които наложиха този голѣмъ ударъ въ главата на България, и ще ги накажемъ. За тѣхъ ще се издигне монументъ, който ще се нарече публична бѣсилка, и тамъ ще виси тѣхната паметъ. Защото, колкото повече се отдачечаваме отъ този моментъ, толкова той става по-страшенъ, и въ перспективата най-послѣ той ще бѣде като едно огнено петно, което ще помрачава умоветъ на насъ, българитѣ, колчемъ пѣти ще си помислимъ, колко много сме загубили съ този погромъ. Слѣдователно, поводътъ за анкетиране не е само политически, човѣшки, националенъ, а е абсолютенъ, по всички направления, по всички искания на сърцето, разума, политиката и интереситѣ на тая страна. Не можеше да се избѣгне този въпросъ. Нема г. Малиновъ е човѣкътъ, на корото липсва историческа култура, нема той не знае, какво иска Русия, нема той не знае развитието на източния въпросъ, нема не знае, че въ това голѣмо и дълготрайно развитие на този въпросъ, балканскитѣ съюзъ е едно звено, станало подъ покровителството на Русия и никога дипломатията на Русия не е била тъй бѣскава, както въ момента, когато стала покровителка на този съюзъ. Задачата му бѣше да бѣде траенъ, а той можеше да бѣде траенъ съ една война, която ще може да побратими, благодарение на смѣсане пролѣтата кръвъ, балканскитѣ народи; тогава ще можеше да настѣпи едно вѣтрѣшно сцепление между отдѣлнитѣ членове на този съюзъ, и ако бѣждатъ побѣдители благодарение на това, че съ покровителството на Русия станаха побѣдители, ще и благодарятъ за това и ще и останатъ вѣрни. Това бѣше назначението на балканския съюзъ. Въ никой случай никой политически мжжъ, къмъ който и партия да принадлежи и който държавна политика да одобрява на тая или оная велика сила, не може да каже, че балканскитѣ съюзъ се роди за нуждитѣ на българското християнско население въ Македония. То е абсурдъ и никой не може да го поддържа и защитава. И онзи, който ще иска да го поддържа и защитава, ще поддържа една слаба кауза и мълчаливо ще признае, че е абсолютно виновенъ, ако съ това той ще иска да одобрява бившата политика. (Ръкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

А. Ляпчевъ: Ако приятелитѣ на г. Кьорчева не викаха прѣзъ мѣсець августъ 1912 г. „война, война“ . . . Тамъ седи г. Добри Петковъ и въ този моментъ има много причини да го попитамъ . . .

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Нѣмате думата. Тукъ има правилникъ, който вие трѣбва да почитате.

А. Ляпчевъ: Когато се говори за българското македонско население, позволете ми да кажа и азъ думата си. (Шумъ и тропане отъ дѣсницата)

И. Ангеловъ: Ти си единъ голѣмъ шарлатанитѣ. Понеже нѣмашъ думата, не можешъ да говоришъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Не добавя на единъ бившъ министъръ да бѣде такъвъ голѣмъ скандалджия.

А. Ляпчевъ: Партията на г. Геннадиева викаше: война, съ революция война. Когато разни Кьорчеви приказватъ, трѣбва да помнятъ дѣлата си и да ги съпоставятъ съ думитѣ си. (Голѣмъ шумъ и тропане отъ дѣсницата)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Прѣдупрѣждавамъ Ви, че не Ви прави честъ да играете ролята на скандалджия. Вие сте бившъ министъръ, трѣбва да почитате правилника и да седнете на мѣстото си.

А. Ляпчевъ: Г. прѣдседателю! Не правя никакъвъ скандалъ, но въ този моментъ, когато се засѣга единъ такъвъ въпросъ, позволете ми — Вие сте човѣкъ съ чувство — да възразя и да възстановя истината тукъ, че вие сте именно, които викахте „война“, съ революция и на всѣка цѣна война — Вие, г. Добри Петковъ, съ всичкитѣ, които сте тамъ, (Сочи дѣсницата) а не азъ. Прѣцѣните сега думитѣ на г. Кьорчева и всичкитѣ негови приказки за нѣкакъвъ съюзъ съ Сърбия.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Ще вземете думата, ще говорите, и ако искате, ще Ви отговори.

А. Ляпчевъ: Вие знаете, че менъ ми е толкова тежко, когато се говори по тѣзи въпроси, че прѣдпочитамъ да бѣда вѣнъ, а не тукъ.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Това не Ви прѣчи да се държите прилично и да почитате правилника. Азъ съмъ наскрѣща Ви и ще Ви отговоря.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Прави единъ апелъ къмъ Васъ да почитате правилника, за да го почитате и прѣдседателството. На никога не се отнема възможността да говори; вземете думата, ако искате да говорите.

А. Ляпчевъ: (Възразява нѣщо)

Д. Кьорчевъ: Не Ви разбрахъ.

А. Ляпчевъ: Г. Кьорчевъ иска да ме разбере и азъ най-послѣ имамъ право съ негово съгласие да кажа двѣ думи.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Не може да говорите; личнитѣ обяснения сж строго забранени.

А. Ляпчевъ: Въ мѣсець августъ 1912 г. . . . (Силентъ шумъ и тропане отъ дѣсницата) Така ли търсите истината? Вие, анкетьори, каква анкета ще правите? (Силентъ шумъ отъ дѣсницата)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Това е неприлично, седнете на мѣстото си и некайте думата.

А. Ляпчевъ: И така . . .

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Нѣмате думата, г. Ляпчевъ. (Тропае отъ дѣсницата)

И. Ангеловъ: Г. Ляпчевъ! Вземете думата и говорете. Не Ви прави честъ като бившъ министъръ. Вие не можете да се палagate на тази камара, а камарата ще Ви се наложи.

А. Ляпчевъ: И това сж анкетьори!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Прѣдседателството не разрѣшава лични обяснения. Който

желае да говори, да заповѣда, ще го запиша, и ще му дамъ думата.

А. Ляпчевъ: Ораторътъ разрѣшава.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Азъ не разрѣшавамъ; не можете да говорите. — Продължавайте, г. Кьорчевъ.

Д. Кьорчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Трѣбва да започна, защото чакахъ вие да свършите, но не свършвате.

В. Милевъ: Болшинството нарече шарлатанинъ г. Ляпчева. Единъ Иванъ Ангеловъ си позволява да ругае.

И. Ангеловъ: Азъ казвамъ, че нѣма думата и че нѣма право да се налага на парламента. Азъ не ругая г. Ляпчева, а казвамъ, че трѣбва да иска думата.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Ангеловъ! Права Ви бѣлѣжка.

Х. Бояджиевъ: А на г. Ляпчева направихте ли бѣлѣжка?

Д. Кьорчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Относамъ моето врѣме и азъ трѣбва да протестирамъ. Съгласете се мои приятели, мълчете.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ не разбрахъ, защо тоя въпросъ дразни г. Ляпчева и моля да не ме закача, защото ще стане втори скандалъ.

Я. Санжовъ: Той ви припомня какво сте говорили прѣди войната.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (къмъ г. Санжова) Вие сте най-благоразумниятъ човѣкъ въ Събранието, не прѣкъсвайте.

Д. Кьорчевъ: Но азъ повтарямъ, че задачитѣ на балканския съюзъ бѣха много по-високи и много по-големъ. Г. Кирковъ каза: „Този балкански съюзъ, така подготвенъ, създаденъ, е ималъ въ себе си баща на разложението и той не можеше да докара аслъ друга политика“. Тая откъсната фраза е вѣрна. Той не можеше да не ни докара до положението да търсимъ поводи за анкета по едно голѣмо национално нещастие. Но г. Кирковъ трѣбва да обясни и второто положение. Като казваше това, той искаше да каже, че тая политика се налагаше и трѣбваше да бѣде тъй, защото, имаше една корупция, защото имаше една деморализация и тая корупция и деморализация помогнаха за нашия погромъ. Не е вѣрно това. България не пропадна отъ корупция, корупция въ страната нѣма. Ако поставите въпроса за корупция, Сърбия трѣбваше да изчезне прѣди 30 години, Гърция трѣбваше да бѣде забравена прѣди 30 години. Не е нѣкакъвъ си нравственъ упадѣкъ причина за това нещастие. Причината за това нещастие е умствената немощъ, проявена отъ дипломацията, която управляваше тогава. Ако имаше такъвъ нравственъ упадѣкъ, тогава България нѣмаше да има бѣдѣще, а всички сте съгласни да казвате, че тя има голѣмо бѣдѣще. Азъ не съмъ съгласенъ да поставяте българската буржоазия на еднакво стѣпало съ банкрутиралата сръбска буржоазия, която дава въ своето положение всичко онова, което е най-мизерно и най-долно.

Г. Кирковъ: Съ буржоазия, едната сръбска, другата българска.

Д. Кьорчевъ: Това за честта на България.

Г. Кирковъ: И тамъ даватъ подѣ съдѣ за бѣгство и кражди.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Г-да! Ние васъ слушахме, имайте търпѣнието и вие да ни слушате.

Нѣкой отъ крайната лѣвица: Не сж нѣща, които могатъ да се търпятъ.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Да, ама когато вземе думата г. Санжовъ, ще позволите и на насъ да не му дадемъ да говори. Нѣмате никакво почитание къмъ хората.

Д. Кьорчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ви моля да не ставатъ тия прѣкъсвания, защото нема не се убѣдихте отъ толковъ много случаи, че сж абсолютно безцѣлни, нищо не се разбира. Това на какво прилича? Не искамъ да сравнявамъ парламента съ нѣщо друго, но всички викаме. Азъ никого не съмъ прѣкъсвалъ, освѣнъ съ позволение, защото ме е срамъ да направя това. Какъвъ е тоя навикъ, азъ не мога да разбера. Азъ ви моля за търпѣние. Оня, който не е съгласенъ съ мене, има редъ, ще вземе думата и ще говори. Азъ мисля, че като помоля Събранието да ме слуша, по-скоро ще свърша. Това не води къмъ никакъвъ край.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ съмъ вече къмъ края на моята рѣчь. Ще привърша съ послѣдното положение на г. Малинова. Той пожела една анкета, която да бѣде ясна, която да бѣде напълно освѣтлена, която да бѣде всестранна, която да не изостави никой въпросъ неразгледанъ и която да задоволи напълно всички многостранни политически и национални нужди, както на хората отъ различнитѣ партии, така съвкупно на всичкитѣ партии, на цѣлия народъ. Това сжщото и азъ желая и вѣрвамъ, че то ще стане. Но разликата между мене и г. Малинова е въ това, че той се съмнѣва, че има българско правителство, което нѣма да желае да стане това. Не, г. Малиновъ, всичко ще стане. По тоя въпросъ не може да има политика, тоя въпросъ не е партизански.

А. Малиновъ: Г. Кьорчевъ! Позволете да кажа, че не съмъ се съмнѣвалъ въ това и подобно заявление не съмъ правилъ.

Д. Кьорчевъ: Вие въ началото на Вашата рѣчь направихте една такава алюзия.

А. Малиновъ: Очевидно нѣкой Ви е казалъ.

Д. Кьорчевъ: Какъ ще ми е казалъ, азъ имахъ достатъчно спокойствие да Ви слушамъ. Вие направихте алюзия, че правителството въ XVI-то обикновено Народно събрание било казало въ декларацията си, че то ще подпомогне само анкета...

А. Малиновъ: Безспорно!

Д. Кьорчевъ: ... и съ това то е давало възможностъ да се мисли, че нѣма да позволи ровенето въ държавната архива, защото имало конвенции и защото трѣбвало съгласието на заинтересованитѣ държави.

А. Малиновъ: Нищо подобно.

Д. Кьорчевъ: Какви сж тия построения, отъ тамъ да водите заключение, че искате анкета, но анкета ясна, и така да поставяте въпроса, че е възможно тая анкета да бѣде неясна. Само въ единъ случай може да бѣде неясна: ако при тая анкета се прояви оная умствена немощъ, която сжществуваше, когато се развиваха събитията. Само въ такъвъ

случай, но такъв случай нѣма да настѣпи, защото тукъ ще има спокойствие и тукъ ще има хора, които ще искатъ да дирятъ оръжіята и хората, които сѫ паранили снагата на България, които сѫ паранили нейното тѣло.

Сега ще прѣмина къмъ послѣдния депутатъ, който говори прѣди мене — г. Григоръ Василевъ — и съ него ще свърша, като ще дамъ и моето заключение, какво трѣбва да се анкетира.

Г. Григоръ Василевъ разви най-много съображенията си относително въпроса, който трѣбва да бѣде централния въ тая анкета, именно, начина, по който е водена войната, защото той централизира тая си мисль, това свое желание по такъвъ начинъ: голѣмото сражение, което имаме въ войната, люлебургското, не бѣше достатъчно издържано, въ него сражение върховната команда не се показа достатъчно на своята висота, и имаше едно неразбиране на операции, които трѣбваше да се водятъ и едно лошо водене на самитѣ операции. Сега, възможно е тази работа да е така, възможно е една анкета да ни донесе на мерданъ всичко туй, че действително тѣзи операции сѫ се водили злѣ, но азъ нѣмамъ куража, когато ще говоря, че искамъ анкета, да поддържамъ, че тѣзи операции сѫ се водили злѣ. Когато г. Григоръ Василевъ иска тукъ да ни убѣди, че тѣзи военни операции сѫ се водили злѣ, ако бѣше ни убѣдилъ, бѣдете увѣрени, че нѣма нужда отъ анкета — парламентътъ направо може да дава подъ сѣдъ. Но това нѣщо не може да стане, защото нѣма тукъ освѣтъ двама или трима хора, които да разбиратъ отъ тоя въпросъ, плусъ г. Григоръ Василевъ. (Смѣхъ въ дѣсницата и дѣсния центъръ) Г. Григоръ Василевъ говори за блокадата на Одринъ; говори за Главната квартира; говори за нѣкакви си прѣстѣпления въ тая Главна квартира; за начина, по който отъ Главната квартира се е слушала калонадата на източния секторъ, какъ не сѫ били давани никакви заповѣди, какъ е билъ неглижиранъ генералъ Ивановъ, какъ тоя генералъ Ивановъ, като началникъ на армия, иначе е схващалъ положението, а Главната квартира иначе, и каза, че върху всичкитѣ тѣзи началнически и генералски недоразумѣния трѣбвало да се направи анкета. Да се направи анкета. Но когато по единъ такъвъ важенъ въпросъ се иска анкета, г. Григоръ Василевъ, като говорѣше за тия прѣстѣпления по единъ прѣдметъ, чуждъ на неговата компетентност, трѣбваше поне да има спокойствие, за да видимъ, че той иска една непристрастна анкета, за каквато претендира.

Отъ дѣсницата: Вѣрно! (Ржкоплѣскане)

Д. Кьорчевъ: Трѣбваше да бѣде спокоенъ, да не вдига своя гласъ на едно положение, което издава вече пристрастието на човѣка. Азъ съмъ противникъ на партията, която е управлявала. Ето ви тия хора. Азъ никого не обвинявамъ тукъ, азъ говорѣ за политика, но той наричаше нѣкои генерали прѣстѣпници, той наричаше нѣкои генерали вулгарни прѣстѣпници. Отъ дѣ това? Не си ги анкетиралъ, не си ги виждалъ. Всичко това той го хвърляше на тѣзи хора, затуй, защото чувствуваше, че отъ тази трибуна е неотговоренъ. Да, но тая неотговорностъ е само за хора, които иматъ слаба морална култура за себе си. Всѣки трѣбва да отговаря за онова, което казва тукъ — не е дума за отговорностъ прѣдъ нашитѣ сѣдилища.

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: Вѣрно! (Ржкоплѣскане)

Д. Кьорчевъ: Какво е това положение, да стане единъ човѣкъ да иска анкета, и, както каза г. Табурновъ: „Ние искаме анкета, той издава изпѣлни-

теленъ листъ“. (Смѣхъ въ дѣсницата) И азъ мисля, че това е нужно за такъа, който трѣбваше да упражни г. Григоръ Василевъ.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателъ г. д-ръ С. Ивановъ)

Азъ не зная, какъ сѫ се водѣли операциитѣ. Азъ съмъ абсолютно некомпетентенъ да говоря по този въпросъ, защото не разбирамъ, защото съмъ се интересувалъ за тѣхъ дотолкова, доколкото може да стане на мене ясна една побѣда и по тая причина да обикна тая побѣда, да обикна и България. И това ме задоволява, като гражданинъ. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата) По-нататъкъ не мога да отида. Тукъ има военни. Тѣ си иматъ своя корпорация, иматъ си воененъ министъръ, тѣ сѫ хората, които упражняватъ помежду си най-строго съревнование и критика, тѣ ще намѣрятъ своитѣ грѣшки; и парламентътъ да ги дири, по бѣдете спокойни, не наричайте хората прѣди да бѣдатъ сѣдени и осѣдени прѣстѣпници, защото съ това излагате себе си, а не тѣхъ. Отъ тѣхъ има хора съ такъвъ голѣмъ мораленъ активъ въ тая страна, че тѣ никога дори не биха ви послушали съ оная сериозностъ, съ която вие тѣхъ нападахте. Тѣ могатъ да ви се усмихнатъ само и биха съжалявали, че въ тая страна по този начинъ може да се разглежда единъ въпросъ, по който просто всички трѣбва да бѣдемъ смирени, всички трѣбва да бѣдемъ спокойни, всички трѣбва да бѣдемъ въ едно положение на ония нещастни хора, които при едно общо съгласие искатъ да разбератъ отъ гдѣ произлиза това нещастие, да подирятъ лѣкъ за него, да се въоръжатъ, да се облизатъ, защото нещастията облизаватъ, а облагитѣ разединяватъ. Онова, което разедини балканския съюзъ, бѣха облагитѣ; онова, което ще създаде България, това е доплото нещастие. Ние не се възползувахме отъ него; поне въ този моментъ трѣбва да се възползуваме отъ него, да не правимъ политика. Слѣдъ като пропадна България, слѣдъ като сърби и гърци избиха българитѣ въ Македония, слѣдъ като романиитѣ заграбиха други българи, тукъ отъ трибуната другъ българинъ говори за българскитѣ граждани, че сѫ прѣстѣпници, и това се чува отъ свѣта. Азъ протестирамъ!

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: Браво! (Ржкоплѣскане)

Г. Василевъ: Г. Кьорчевъ! Вие ме прѣкъсвахте десетки пати. Азъ искамъ само двѣ минути да Ви възразя, слѣдъ което нѣма да Ви прѣкъсвамъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: Моля, моля!

Г. Василевъ: Азъ не мога да бѣда спокоенъ прѣдъ ония нещастия, до които ни доведоха Главната квартира и правителството. И ако ми говорите, че тѣ сѫ българи, отъ това не слѣдва, че азъ трѣбва да простя тѣхнитѣ прѣстѣпления. Азъ съжалявамъ, че начело на българския народъ се намѣриха цивилини и галонирани прѣстѣпници, които го доведоха до катастрофата, и не мога да имъ простя и да бѣда спокоенъ, защото не съмъ тѣхенъ защитникъ. (Ржкоплѣскане отъ лѣвния центъръ)

Д. Кьорчевъ: Когато говорите за прѣстѣпници, и ние сме съгласни съ Васъ, че трѣбва да стане анкета, защото има прѣстѣпници; не сме съгласни не по принципиални и политически въпроси, а по въпросъ за онова правствено държане спрѣмо хората, което е нужно на единъ човѣкъ, когато, като честенъ човѣкъ, прѣстѣдва истината. Затова азъ говоря, че вие се държите недостойлно, че се държите като полукултуренъ човѣкъ тукъ, когато говорите по

такъв един важен въпрос. Вие дори не можете да дойдете на себе си и, като говорите за стратегия, като говорите за планове, за начина, по който трябва да бъдат разпределени войските спрямо Сърбия, обърнахте се със следната Вапа мисъл към мене: „Това ли значи стратегия, г. Кьорчев?“ Ами че това ли значи, да говорите за стратегия и да питате мене, когато нито аз разбирам, нито Вие разбирате от нея (Смѣхъ и ржкоплѣскане отъ дѣсницата), и да даваме смѣшни впечатления, да се смѣятъ всички тукъ, да устройваме скандали и комедии? Това създаде Вашата рѣчь тукъ.

Г. Василевъ: (Възразява нѣщо)

Д. Кьорчевъ: Ако Вие разбирате, какъ трябва да се държи единъ човѣкъ, защото Вие навсѣкждѣ се държите така, защото винаги презюмирате и лоша нравственостъ, и лошъ моралъ, и прѣстѣпностъ за всички хора, които сж или Ваши лични неприятели, или Ваши политически противници, Вие така ги ругаете, Вие дори въ сѣда не знаете да се държите прилично . . .

Н. Мушановъ: Е, до тамъ ли?

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля, моля, оставете личнитѣ разправии.

Д. Кьорчевъ: Да, до тамъ. Азъ се спрѣхъ на това, защото той визираше мене тукъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Не се впускайте въ това.

Д. Кьорчевъ: Най-сетнѣ г. Григоръ Василевъ започна да говори, че желае да има една силна армия въ тая страна и, поводъ за да има силна армия, той намира въ това, че тая армия, като бѣде демократична, сжщеврѣменно да бѣде и материално обогатена. И ние желаемъ това. Демократичностъ въ армията ще настѣжи, когато се констатира сегашнитѣ злини въ тая армия, които той искаше да посочи. Армията е демократична, много демократична: прѣзъ врѣме на войната навсѣкждѣ войници и офицери спѣха заедно и плуваха заедно въ калъта при Чаталджа, ядоха отъ котлитѣ заедно.

Отъ лѣвицата и лѣвия центъръ: Не е вѣрно.

Д. Кьорчевъ: Но Вие, който, по положенията на закона, не трѣбваше да приближавате до генералитѣ, стояхте прѣзъ всичкото врѣме въ тѣхнитѣ автомобили и обикаляхте съ тѣзи автомобили блокадни корпусъ на Одринъ! (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и отъ дѣсния центъръ) Това само не бѣше демократично. Недемократично бѣше, лошо бѣше, противно на демокрацията бѣше, простъ войникъ, като Григоръ Василевъ, съ автомобилъ да обикаля блокадни корпусъ на Одринъ! Той казва: „Азъ молихъ за вино въ Струмица, азъ молихъ за почивка на VI-та дивизия“. Че кой си ти — грѣшки принцъ ли, прѣстопреемникъ ли — да молишъ за вино? Отъ какво положение говоришъ това? И слѣдъ това говоришъ за демокрация въ армията! Виждамъ защо. Какво е това държане тукъ, въ парламента: „Азъ дадохъ телеграмитѣ, азъ молихъ за това, азъ молихъ за онова, азъ . . . , азъ . . . , азъ . . .“ Да, липсва Ви тѣкмо това, което се нарича „азъ“.

Нѣкой отъ дѣсницата: Доброволецъ безъ пушка!

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: (Звъни) Моля!

Д. Кьорчевъ: И тукъ г. Григоръ Василевъ направи едно, тѣй да кажа, подхвърляне спрямо своитѣ политически противници, като каза: „Азъ, като желая тая силна армия, желая, всички пари, които се даватъ за нейното материално снабдяване, което ще създаде бойната ѝ готовностъ, да отидатъ на мѣстото си“, и започна да си служи съ примѣри. Тукъ настѣпямъ въ единъ интересенъ въпросъ, който бѣше чуждъ на камарата, защото не сте се занимавали съ него, но азъ съмъ се занимавалъ, ще говоря по него, и моля г. Григора Василевъ слѣдъ това да ми възрази, като помоли г. прѣдседателя да му даде думата, за да ми възрази.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Нито на Васъ, нито нему ще дамъ думата да се разправятъ лично. (Общъ смѣхъ) Моля Ви да свършите.

Д. Кьорчевъ: Добрѣ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Около половинъ часъ напразно изгубихте да се разправятъ съ г. Григора Василевъ. Утрѣ ще се срѣщнете на друго мѣсто да се разправятъ. (Смѣхъ въ крайната лѣвица) Продължавайте, г. Кьорчевъ, защото имате на разположение само още 35 минути.

М. Турлаковъ: Това е материалъ за държавния сждъ.

Д. Кьорчевъ: Недѣйте говори за държавния сждъ, защото на Васъ не Ви прилича да говорите за него, тѣй като той е вече сждъ. И когато се говори въ една страна за сждилицата съ това или онова подмѣтане, това е обида и за самата страна. Тамъ има сждъ. Мълчете!

А. Димитровъ: Не си морете гърдитѣ.

Д. Кьорчевъ: Г. Теодоровъ, който сжщо ни е политически противникъ, нѣма да каже нищо за сѣда, защото знае какво е сждъ, а Вие искате да говорите за сѣда! Срамота е!

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Продължавайте, г. Кьорчевъ.

Д. Кьорчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Г. Григоръ Василевъ каза: „Азъ искамъ паритѣ да отиватъ за армията, защото нашата армия дѣйствително бѣше снабдена тѣй или иначе, но всичко, което бѣше купено, бѣше лошо“. Да видимъ, сега, така ли е. Тия данни сж дадени отъ хора, политически приятели на г. Григора Василевъ; знай одѣ сж дадени, и той може да прѣдполага, защо азъ зная този въпросъ. Той каза, че единъ нашъ топъ струва — цифрата не запомнихъ — . . .

Нѣкой отъ дѣсницата: 200 хиляди лева.

Д. Кьорчевъ: . . . а сръбскитѣ струва почти наполовина по-евтино. Г. г. народни прѣдставители! Нашата скорострѣлна полска артилерия, доставена отъ Шнайдера, е артилерия, която прѣзъ пѣтъ България е поржчала, а слѣдъ това сж я поржчали Португалия, Испания, Аржентина, Бразилия и Сърбия. Ние първи поржчакме у Шнайдера тая артилерия. Днесъ Франция нѣма тия топове. Тя е богата страна, но държавата е бѣдна, и артилерията на Франция е много слаба за нуждитѣ на армията ѝ. И тамъ още не купуватъ материяли за армията, затуй, защото има демагози въ парламента, които цѣль день говорятъ за социално законодателство.

Г. Василевъ: Не е вѣрно.

Д. Њорчевъ: Не е вѣрно ли? Вие не знаете това. Нашата полска батарея е абсолютно различна отъ сръбската и по съставъ, и по елементи. Азъ не съмъ много компетентенъ, за да зная това . . .

Н. Мушановъ: Е-е-е!

Д. Њорчевъ: „Много“ казвамъ . . . но зная факти, зная, че сръбската батарея има материялни $\frac{1}{4}$ по-малко.

Д-ръ Б. Вазовъ: Хемъ знаете, хемъ не знаете!

Д. Њорчевъ: „Много“ казахъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: (Звъни) Моля, г. Вазовъ.

Д. Њорчевъ: Моля да не бѣда прѣкъсване. — Возимиятъ запасъ отъ снаряди за сръбската батарея е по-малкъ — а той върви въ цѣпната на тая батарея — отколкото возимиятъ запасъ отъ снаряди за нашата батарея, и не знамъ какви други части. Това на мене е обяснено и азъ го зная положително. Имамъ данни за това, случайно, за нуждитъ на държавния процесъ, за който говори г. Василевъ, като визира Савова. Азъ съмъ прѣдставилъ тѣзи данни. Г. Григоръ Василевъ ги знае.

Н. Пастуховъ: Сждѣтъ ще ги прѣцѣни.

Д. Њорчевъ: Сждѣтъ ще ги прѣцѣни.

Г. Василевъ: Г. Њорчевъ! Моитѣ свѣдѣния сж отъ генералния щабъ на България, а Вапитѣ е далъ генералъ Савовъ. (Смѣхъ въ дѣсницата и дѣсния центъръ) Смѣйте се, смѣйте! Позакайте да дойде военниятъ бюджетъ, ще чуете още хиляди нѣща, които ще ви прѣдизвикатъ смѣхъ, обаче, единъ смѣхъ гузентъ, прѣстѣпентъ.

Д. Њорчевъ: Когато Вие ще прѣдизвикате смѣхъ, ние ще Ви отговоримъ съ прѣзрѣние, защото Вапитѣ смѣхъ е винаги смѣхъ на площада, Вапитѣ смѣхъ тукъ винаги се прѣдизвиква по единъ такъвъ циниченъ начинъ, че ние прѣзираме този смѣхъ.

Г. Василевъ: Добръ.

Д. Њорчевъ: Вие смѣтате, че когато идвате тукъ да усмивате една политика, ще имате достатъчно сили да говорите и по военния бюджетъ? Прѣстанете съ тая нахалностъ!

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля, моля!

Д. Њорчевъ: Тая нахалностъ, която проявявате тукъ, ще Ви докара до онова плачевно положение . . .

Г. Василевъ: Значи, ако човѣкъ не е платентъ, не може да говори за военния бюджетъ! (Ржкоплѣскане отъ лѣвия центъръ)

Д. Њорчевъ: Тая нахалностъ е, която докарва човѣка до плачевното положение — като е слѣпъ, да говори за бой.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Избѣгвайте личнитѣ обиди и оскърбления.

Д. Њорчевъ: Нѣма оскърбления. Той казва, че хеповитѣ патрони били лоши, че торпеднитѣ гранати не се пукали, че торпеднитѣ гранати били лоши, защото били пълни съ шнайдеритъ, а прѣзъ врѣмето, когато сж доставени, тротилътъ, съ който сж се за-

мѣнили, не е билъ извѣстенъ. Азъ категорически поддържамъ, че тротилътъ бѣше изнамѣренъ въ 1908 г. и тогава генералъ Николаевъ попълни торпеднитѣ гранати, вмѣсто съ шнайдеритъ, съ тротилъ. И когато се правѣше възражение по този въпросъ, че торпеднитѣ гранати не сж годни, съ това се разбираше, че тѣ не могатъ да дѣйствуватъ по бетонни сръди, че, като се ударятъ въ бетонна постройка, не произвеждатъ онзи ефектъ, за който сж прѣдначени. А изучаванията на шаба на армията прѣзъ това врѣме, относително пиротската и одринската крѣпости, които можете да имате на разположение, защото имате достѣпъ, гласятъ, че пиротската и одринската крѣпости не сж били бетонни, а съ землени насипи и съ окопи. Слѣдователно, тѣзи торпедни гранати сж имали назначение да дѣйствуватъ по землени насипи, да дѣйствуватъ по широки траншеи, да дѣйствуватъ по блиндажи, но не по бетонни постройки. И ефектътъ, който произведеха — понеже г. Григоръ Василевъ е билъ въ войната, трѣбва да знае — е едно неизмѣримо разрушение, което много добръ помнятъ турцитѣ, което много добръ знаятъ и нашитѣ, които сж живи свидѣтели на туй, а само Вие не сте го видѣли, защото и въ войната, и въ подвизитѣ на войската, и днесъ — навсѣкждѣ вършитѣ само партизанщина, и нищо друго.

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: Вѣрно! (Ржкоплѣскане)

Д. Њорчевъ: Слѣдователно, торпеднитѣ гранати затова сж били такива, защото назначението имъ е било да дѣйствуватъ по землени насипи.

Слѣдъ това говори се за не знамъ какви си други работи. Въ всѣки случай, азъ ще кажа, че каквито и обвинения да се хвърлятъ отъ страна на партията на демократитѣ, отъ партията на г. Василева, че България била снабдена съ това и съ онова, ако не бѣха тия снабдявания, голѣма частъ отъ войницитѣ бѣха спасени, защото бѣха подъ покриви, подъ палатки, защото имаше горѣ-долу шинели, останали отъ неприкосновения запасъ. Животътъ на тия войници бѣше пощаденъ и се намалиха ония жертви, които войната можеше да даде отъ небрѣжностъ къмъ тия нѣща, намалиха се жертвитѣ загуй, защото за нѣкои войници, не за всѣкитѣ, имаше и палатки. А това бѣше доставено отъ едно правителство, което тѣ смѣтатъ, че е вършило само злоупотрѣбление. Ще видимъ тая работа, въ сѣда ще я разгледаме — азъ много съжалявамъ, че Вие нѣма да бѣдете тамъ сръщу мене, а ще бѣде другъ.

Но съ въпроса, който се повдигна тукъ отъ г. Григора Василевъ, че той желае нашата армия да бѣде силна, да бѣде могъща, но всичко, което отива за нейната материялна подготовка, да бѣде харчено на мѣсто, съ това той мисли, че защитава армията ли, съ това той мисли, че защитава онова, което прѣдстои на тая армия ли? Не, съ това той защитава една партийна традиция, традицията на една партия, въ която, като влиза, дълженъ е да поеме и цѣлия ѝ насипъ.

Отъ дѣсницата: Вѣрно!

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. Њорчевъ! Моля. Понеже мина 7 ч., трѣбва да консултираме Съборнието, да-ли да се продължи засѣданието до 8 ч.

Онѣзи отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, които сж за продължение на засѣданието . . .

Отъ лѣвия центъръ: До кога?

Отъ дѣсницата: До свършване на оратора.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: . . . до свършване на оратора, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Д. Кьорчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ свършвамъ и моля всички ония отъ опозицията, които ще говорятъ по въпроса за анкетата, да намѣрятъ ония доирни точки съ насъ, които искаме анкетата, въ това, че ще се върши една политическа анкета, защото парламентарна не може да се върши. Парламентарната анкета трѣбва другъ режимъ да я върши; тая анкета не може да бѣде и углавна, тъй като за углавнитѣ прѣстѣпления ще бѣде наредено, какъ да се прѣслѣдватъ лицата, не да се бавимъ съ тѣхъ. И когато, по поводитѣ на една политика, която е донесла само нещастия на България, ще наредимъ и създаването на анкета, когато ще искаме анкета, ние всички ще трѣбва да опрѣдѣлимъ, какво ни прѣдстои. И азъ моля всички групи въ Събранието да се съгласятъ върху едно, че ние ще прослѣдимъ, че ние ще изпитае, ще обзрѣмъ съ анкетата единъ етапъ отъ развитието на източния въпросъ, по който етапъ ние можехме да добиемъ най-голѣми печалби, както добихме и нашата свобода, а не да добиемъ онова, което намали престижа ни, осакати ни, разнебити ни, докара България до едно нещастие неизмѣримо голѣмо, тежко, което, за да се покрие, не

стигатъ нито анкети, нито наказания, нито прѣслѣдвания, а само едно: куражъ и вѣра въ бъдещето.

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: Браво! (Продължителни ржкоплѣскания)

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: По реда иде да вземе думата народниятъ прѣдставителъ г. Стоянъ Костурковъ. Имаме още половинъ часъ време. Желаете ли, г. Костурковъ, да вземете думата?

Отъ лѣвицата: Стига вече. Имаме рѣшение.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. Костурковъ! Ще можете ли да свършите въ половинъ часъ? Ще попитамъ Събранието; ако то желае, да започнете.

М. Таневъ: На-ли рѣшихме, г. прѣседателю?

Отъ лѣвия центъръ: На-ли се гласува?

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Тогава, утрѣ ще почне засѣданието слѣдъ пладне, съ продължение на сѣщия дневенъ редъ. Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 7 ч. 30 м. вечерята)

Прѣседателствующи подпрѣседатели: { Д-ръ С. Иванчовъ.
Д-ръ И. Момчиловъ.

Секретари: { Д-ръ Ф. Симеоновъ.
Хафузъ Садкж Мехмедовъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.